

31 Mart İsyanı

Ecvet Güresin

Cumhuriyet

Cumhuriyet'in okurlarına armağanıdır. Parayla satılmaz.

'31 Mart', ülkemizde " Hıristiyan devleti isteriz!" parolası ile sık sık tekrarlanan gericilik ayaklanmalarının en ünlüsüdür. slamlı ı kurtarmak için yapıyormu gibi gösterilen bu yoldaki hareketlerin, emperyalist Hıristiyan devletler tarafından parayla desteklendi inin, hatta yönetildi inin ortaya çıkması, bilgisiz insanların birtakım karanlık oyunlara nasıl alet ' edildi ini anlatmaya yeter. Dı güçlerin içerdeki çıkarıcı gruplarla i birli ini, bunların zaman zaman birbirleriyle çatı malarını ya da uzla malarını, Do an Avcıo lu'nun usta kaleminden '31 Mart'ta Yabancı Parma ı' adlı kitabında merakla okuyacaksınız.

31 Mart olayının bilinmeyen yanlarını yeni belgelerin ı ı nda ortaya çıkaran ve bugünkü gericilik olaylarının tarihsel köklerini aydınlatan bu eserin, ilgiyle kar ılanaca ını umuyoruz. Do an Avcıo lu'nun bu ilgi çekici kitabım, gelecek cuma günü yine gazeteniz Cumhuriyet'le birlikte alacaksınız.

Dizgi Baskı Yayımlayan:
Yenigün Haber Ajansı
Basın ve Yayıncılık A. .
Mart 1998

**31 MART
SYANI**

ECVET GÜRESİN

**Cumhuriyet GAZETESİNİN
OKURLARINA ARMA ANIDIR.**

G R

31 Mart'ı hazırlayan nedenler üzerinde çe itli görü ler vardır. Kimine göre olay do rudan do ruya ttihat ve Terakki tarafından tertiplenmi tir. Mesela Mizancı Murat Bey bu iddiadadır. Ona dayanarak olayı inceleyenler de böyle iddiaları ortaya sürmü lerdir. Kimine göre hürriyetin anar i haline getirilmesi, ttihat ve Terakki'çilerin yanlı tutumu isyanda rol oynamı tır. Kimine göre ise 31 Mart'ta Yahudilerin, Masonların tertibini aramak gerekir. Ayrıca ttihatçılar arasında tertip suçunu Abdülhamid'e yükleyenler de vardır.

31 Mart'ı e er soyut olarak ele alırsak, Kabakçı Mustafa ve Patrona Halil ayaklanmalarıyla belki benzerlikler buluruz. Ancak olay derinli ine ve geni li ine incelendi i zaman görölmektedir ki o, nasıl tertiplenmi olursa olsun, tipik bir gericilik ayaklanmasıdır. Gericilik örgütlenmenin sonucu da devleti tam er'i düzene sokmak te ebbüsüdür. Ordu tarafından bastırılmı tır ama kökü kazınabilmi de ildir. Nitekim aynı te ebbüsleri ba ka biçimde Menemen'de görürüz, amaç sonradan de i mi olsa da eyh Sait'te görürüz. Milli Kurtulu Sava ı sırasında ve sonrasında Anadolu yine küçük çaplı ayaklanmalara sahne olmu tur ve asıl önemlisi 1950'den sonra Saidi Kürdi'nin çok de i ik olan fakat günümüzdeki geli melerin temelini atan çabalarla o günler arasındaki ba lantı ilgi çekicidir.

Bütün bu bağlantılar ve paralellikler elbette ki sadece bir partinin, bir grubun tertibine bağlanamaz. Olayların nedenini içeride ararken, içeriye etki yapan dış etkenler üzerinde de durmak ve konuyu iki yönlü olarak ele almak gerekir. Zira Osmanlı İmparatorluğu'nda belli bir dönemden sonra iç çekişme ve zıtlıklar, saray koridorlarında sürüp giden kavgalar, içeriden olduğu kadar sınırdan gelen etkilerle de alevlenmiş, yön almıştır. 31 Mart işte bunlardan biridir.

31 MART ÖNCES

H'nci Abdülhamid'in tahta çıkı ndan az sonra ba layarak 1908'e kadar geçen süre Osmanlı Devle ti'nin tarihinde istibdat dönemi olarak anılır. Gerçekten Abdülhamid Meclis'i feshettikten sonra tam bir terör rejimi kurmu , sansür basını baskı altında tutarken hafiyelik, adam satın almalar, almı yürümü tür. Bu dönemde istibdatla birlikte yobazlık atba ı gider.

Konuya biraz açıklık vermek için dönemin kısaca üzerinde durmak yararlı olacaktır:

1' NC ME RUT YET VE SONRASI

Birinci Me rutiye Tanzimat'ın bir sonucu idi. Gerçekten 1876 Anayasası'nda Tanzimat daha do rusu Batı'ya açılma fikri temelle mi tir. Bu bakımdan Birinci Me rutiye'e milli bir tepkidir denilemez. Ol sa olsa verilecek isim onun bir "ıslahatçılık hareketi" oldu udur. Bu ıslahatçı hareketi ise o zamanların çe itli fikir akımları beslemi tir.

Birinci Me rutiye'le Tanzimat dönemi arasındaki fikir akımlarım üç kısma ayırabiliriz.

Birinci " slamcılık" akımıdır.

slamcılık akımı Osmanlı Devleti'ni din birli ine dayandırmak ve bu yolla kurtarmak istemektedir. Pa nislamistlere göre Osmanlı Devleti'nin dayandı ı toplum özde olmayan bir toplumdur. Bu toplumda sos

yal ve siyasi birli in te ekkülü ancak devletin slami esaslara yönelmesiyle daha do rusu bir slam birli inin yaratılmasıyla mümkün olabilir. slam birli inin yaratılmasında ise ba lıca etken hilafet müessesesidir. Hilafet müessesesi sa lamla tıka bütün slam âlemi Osmanlı bayra ı altında toplanacak ve devlet düveli muazzama kar ısında eski kudretini bulabilecektir.

slamcılık akımı aslında saraya ve özellikle 11'n ci Abdülhamid'e kendi çıkarlarını korumak ve sa la mak bakımından da uygun geliyordu.

Sultan Hamid Müslümanları hilafet kanadı altında birle tirerek hem Osmanlı Devleti'nin sınırlan içinde kuvvetini elde tutacak, hem de yabancı ülkelerin müdahalelerine kar ı slam birli ini harekete geçirebilecekti. slamcılık ütopyası yalnız ilmiye sınıfına de il, daha sonra Jön Türklerden bazılarına da en uygun olarak görünmü tür. Kimi gerçekten ba ka çare dü ünemedikleri için bu akıma sarıldılar, kimi slamcılıkla sarayın ho una gidilebilece ini hesapladı. Ne var ki ister ütopya, ister hesapçılık olsun slamcılık ve hele Panislamizm Osmanlı toplumunda ne birli i sa layabildi, ne sosyal bünye içine dü tü ü sarsıntılardan kurtuldu, ne de düveli muazzama kar ısında devleti kudret sahibi yapabildi. Aksine bu akım kutupla ma ve parçalanmaları, arkasında müdahaleleri körükledi.

Akımlardan ikincisi "Osmanlıcılık"tır. Osmanlıcılık aslında Tanzimat döneminin fikir akımıdır. Dı a dönük olmak isteyen, dı la ili kisi bulunan Osmanlı

cılık karma toplumu savunur siyasi ve hukuki e itlik sa landı ı zaman bu toplumun bir millet bütünlü ü kazanaca ını hayal eder. Onlara göre ki iler arasında dil, din, ırk farkı gözetilir. Siyasi haklardan e it olarak faydalanamadıkları içindir ki Osmanlı Devleti gün geçtikçe kötülemler, da ılmaya do ru gitmi tir. Osmanlıcılar liberal görünürler, ancak siyasi alanda Batı demokrasilerine özenen liberalizmin iktisadi alandaki sonuçlarını ve e itli i sa layıp sa lamayaca ını pek dü ünmezler, ya da dü ündürülmezler.

Osmanlıcılık zamanla "Yeni Osmanlılar", "Genç Osmanlılar" ismine dönü ecek ve gerek l'inci Me rutiyet'in gerekse II'nei Me rutiyet'in hazırlanmasında etkili olacaktır. Yeni Osmanlıların ya da sadece Osmanlıcılıkların dü üncelerini burada ayrı ayrı incelemek gereksiz. Ancak bir fikir vermek için o zamanki yazılara kısaca de inebiliriz. Mesela, Paris'te sürgünde yaayan Ali Suavi, Ulûm gazetesinde halk egemenliğinden söz etmektedir. Ziya Pa a ise yeni bir anayasasının yapılmasını savunur ve milletin vekillerini seçmesini ısrarla ileri sürerken Türklere J. J. Rousseau'yu tanıtmaya çalı ır. slamcılık tezine de yakın olan Namık Kemal'in yıldızı Montesquieu'dur. Londra'da yayınladığı Hürriyet'te "Hâkimiyet i Ahâli'Ti makaleler yazmı tır.

Üçüncü akıma "Türkçülük" adı veriliyor. slamcılığın ve Osmanlıcılığın birlik sa layamaması karşısında beliren bu fikir akımı toplumu yeni ölküye ba

lamak ister. Türkçülerin dü ündü ü, "Türk milletini" Osmanlı Devletimin temeli yapmaktır. Bu temel sadece devletin sınırları içindeki Türklerle de il, sınır dışındaki Türklerin de katılmasıyla sa lamla tınacak ve büyük Türk birli i kurulacaktır. Bütün bu fikir cereyanları soyut bir takım kavram olarak birbiriyle çatı - mı ve savunucular temele inmeden Osmanlı Devletimi kurtaracak çareleri ara tırmı lardır. Tabii aramalar ve ara tırmalar kitlenin dışı nda cereyan etmi tir. Aslında gittikçe fakirle en büyük kitle ya amından ho nut de ildir. Ama bu ho nutsuzlu un nedenlerini de bilmemektedir. Zaman olmu , durumu asrile me nedenine ba lamı ve ona dayanarak isyanı bile göze almı tır. Zaman olmu yukardaki kavgaları, çeki me - leri anlamsız bakı larla seyretmi tir.

te bütün bu fikir cereyanları ve halkın ho nut - suzlu u, 10 11 Mayıs 1876 softalar kıyamına ve 1876 yılının 30 Mayıs'ındaki Abdülaziz'in tahttan indirilmesine gelir dayanır.

V Murat'ın tahta çıktığı günlerin yıldızı, Vükelâ Meclisi'ndeki Ahmet Mithat Pa a, gayesi ise Kanunu Esasi'dir.

Pek kısa geçen bu karışık günlerin sonu, 93 gün padi ahlık edip ruhi sarsıntı geçiren V Murat'ın da hal - li ve Kanunu Esasi ilanını vaat eden Abdülhamid H'nin 19 A ustos 1283'te tahta çıkarılmasıdır.

Abdülhamid, 113'üncü maddesini bütün itirazla - ra ra men ekledi i Kanunu Esasi'yi 23 Aralık 1876

günü ilan etti ve Ahmet Mithat Pa a da sadrazam oldu. Henüz seçim kanunu bulunmadı ı için yapılan seçimler "Talimatı Muvakkate" ile düzenlendi. Millet Meclisi ise, ilk devrede 3.5 ay, ikinci devrede de 2.5 ay toplanabildi.

ST BDAT

1908 kinci Me rutiyetime dayanacak 30 yılı a -
kın (31.5) istibdat dönemi, 19 Mart 1878'de, Abdül
hamid'in "fevkalade haller" ve "halkın ehliyetsizli
i" gerekçeleriyle Meclisi' Meb'usam da ıtmasıyla
ba lar. Bu dönemin ilk kurbanı Mithat Pa a'dır. Padi
ahın kanuna ekletti i anayasa maddesiyle tutuklanır,
sonra Taif'te öldürülür.

Abdülhamid, kendini tahta çıkartanların hepsini,
Abdülaziz'in katili olarak görmektedir. Ziya Pa a,
Rü tü Pa a, Namık Kemal sürgünden sürgüne dola
tırılır. Herkes bir hain, herkes bir jurnalcidir.

Abdülhamid davranı ını öyle açıklar: "Milleti
ikna ederek ve hürriyet müesseseleri açarak ıslahat
yapmaya çalı an pederim Abdülmecid'in yolundan
gitmekle yanılmı ım. Bundan sonra ceddin Sultan
Mahmut'un yolundan gidece im. Onun gibi ben de an
lıyorum ki, Cenabı Hakkın, korunmasını bana tevdi et
ti i milletleri, kuvvetten ba ka hiçbir eyle yürütmek
kabil olmayacak..."

ST BDADIN TEPK S

stibdat ve baskı rejimi elbette direnmeyi geli ti-
recek, hatta bu direnme nazari olarak politika yapma-
ması dü ünülen askerler arasına da girecekti. Nitekim
Jön Türkler faaliyetini, 3. Ordu subayları arasındaki
gizli örgütlenme izledi. Örgütlenme, Abdülhamid re-
jimini yıkmak, Birinci Me rutiyetin anayasasını yürür-
lü e koymak, imparatorlu u diriltmek, farklılıkları ön-
lemek amacını güdüyordu. Aslında subayların kurdu-
u cemiyet 1906 yılında kurulan ttihat ve Terakki Ce-
miyeti'yle i birli indeydi. ttihat ve Terakki Cemiye-
ti önceleri Türkiye içinde gizli bir te kilat ve bir ihti-
lal komitesiydi. Amacına silah yoluyla varmak istiyor-
du.

CEM YET VE JÖN TÜRKLER

Cemiyetin açık çalı an kolu Paris'teki Jön Türk-
lerdir. zlenen yol "Genç Osmanlılar" yoludur ve Na-
mık Kemal'e ba lanmaktadır. 1908 Mayıs'mda bü-
yük devletlerin Makedonya'daki mümessillerine veril-
mi bir bildiride cemiyetin amacı öyle anlatılır:

"Gerek Makedonya'da olsun, gerek Osmanlı
memleketinin di er yerlerinde bulunsun, Osmanlılar,
mezhep, cins farkı olmaksızın karde tirler. Memleke-
tin yüksek ve mü terek menfaatleri kar ısında ne Hı

ristiyan vardır ne Müslüman. Osmanlıdan başka bir şey yoktur. Hepsinin de menfaatleri, emelleri ve kaderleri müterek ve aynıdır. Bu bakımdan bütün gayretlerimizi u runa vakf ve hasretti imiz programımız Osmanlı namı altında vatanın bütün evlatlarının ittihadından ibarettir. Maksudımız da padi ahın zulüm ve istibdadından kurtularak hürriyet, terakki ve medeniyet nimetlerine nail olmaktır."

Aslına bakılırsa, bu çok yumu ak bildirinin altında ttihat ve Terakkimin idealizmle birleşen sertliği ve gizliliği yatar. Gerçekten parti, gerek fedailerıyla, gerekse yargılandırma ve cezalandırma fonksiyonlarıyla bir amansız ihtilal tekkülüdür. Cemiyetin sırlarını ifa eden, ya da cemiyete karşı başka sebeplerle hiyanet suçu işleyen gözünü kırpmadan öldürür. Cemiyetin maksadının yerine getirilmesi için verdiği vazifeleri yapmaktan çekinenleri de ortadan kaldırır. Hatta daha da ileri giderek, cemiyetin manevi ahsiyetine ya da üyelerine karşı girişilen hareketleri ölümle cezalandırır. Fakat o dönemde istibdat öylesine baskılı idi ki, cemiyetin öldürücülüğü ve siyasi parti anlayışından deşik olan kurulu halk arasında olumsuz değil, aksine olumlu etki yapmış ve kamuoyu cemiyete karşı korkuyla karşılaştık bir sevgi duymuştur. Dolayısıyla Selanik Posta Telgraf Başkatibi Talât Bey'in öna yak oldu u örgüt çığı gibi büyüme tür.

DI TAK DURUM

"Bu sırada düveli muazzama denilen Avrupa büyük devletlerinin ba ta Rusya ve ngiltere oldu u halde Osmanlı mparatorlu umu parçalamak te ebbüsü yeniden canlanmı tı. 6 Haziran 1908'de Reval ehrinde ngiltere Kralı VII. Edward ile Rus Çarı II. Nikola arasında bir mülakat yapıldı. Olay halk arasında iddetli heyecan uyandırdı. Hükümet daha önce büyük devletlerin ıslahat adı altında Makedonya i lerine müdahalesini de kabul etmi ti. Böylece emperyalist devletler ıslahat projelerini daha ileri götürmü oldular. Bu, Rumeli'de üç vilayetimizi elimizden alacakları endi esini yarattı. te cemiyet, halkın bu milli heyecanından faydalanmayı bildi, te kilatını geni letti, tehlikeyi önlemek gerekçesiyle ihtilal hareketini hızlandırdı. Bunun üzerine Abdülhamid, liyakatma güvenidi i hafiyelerini Rumeli'ye gönderdi..."

TERS SONUÇ

Gerçekten Abdülhamid'in bu davranı ı, sindirme yerine ters sonuç vermi ve tepki kısa sürede geli mi - tir. Nitekim Niyazi Bey'in (Resneli) da a çıkı ından sonra Hünkâr, askeri tedbirlere ba vurmu ve Birinci Ferik emsi Pa 'yı ayaklanmayı önlemekle görevlendirmi tir. emsi Pa a, Abdülhamid'e ba lı bir adamdır, serttir. Mücahitleri hizaya getirmeye karar

hdır. Ne var ki durumu inceleyip padi aha, yapacaklarını bildiren telgrafı Manastır postanesinden çekip, çıkarken bina önünde te men Atıf (Atıf Kamçıl) tarafından vurulur, böylece özgürlük hareketine karşı giri ile sindirme, ba ladı ı yerde durur. Bu olaydan sonra padi ahın bütün ümidi Tatar Osman Pa amın üzerinde toplanır.

Osman Pa a "Manastır ve havalisi fevkalade komiseri" olarak aynı bölgeye gönderilir, emrine redif kuvvetleri verilir. Pa anın görevi kısaca, özgürlük cereyanını önlemektir. Yeni kumandan belki de emsi Pa a'dan daha hunharca davranacaktı, lakin karşı taraf bu atafatlı pa adan hem oldukça pek gözlüydü, hem de daha akıllı. Kola ası Eyüp Sabri, Resneli Ni-yazi Bey, bir gece evini sardılar, kendisini "cemiyetin misafiri" olarak Resne'ye götürüverdiler. Özgürlükle istibdadın çarpı masını, ikinci denemede de, yine özgürlük kazanmı tı.

Bütün bunlar olurken bir yandan da Hünkârı yola getirmek için haberler uçuruluyor, me rutiyet iste i-ne dair telgraflar birbirini kovalıyordu. Haberlerin ve telgrafların amacı Abdülhamid'i Me rutiyetin ilanına zorlamaktı. Sonunda da yapılanlar meyvesini verdi ve 10 Temmuz 324 (23 Temmuz 1908) de padi ahın arzusu ile Me rutiyet ilan olundu. Aslında bu, teokratik ve monar ik temele oturma bir devlette mutlakiyetin törpülenmesi, anayasa düzenine girilmesiydi. Gerçekten Me rutiyet geni sınırlı de ildi. u var ki bu dar

sınırlar içinde öylesine sınırsız, hatta hukuk kurallarıyla bile çatı an bir siyasi özgürlük anlayışı da geldi ki, müesseseler birbirleriyle sürtümeye başladı. Hemen söylemek gerektir ki iç ve dış şartlar, batıdaki gelişmelerin Osmanlı toplumuna, daha doğrusu üst tabakaya olan etkisi, Osmanlı imparatorluğunu bir dönemece getirmişti. Onu geçmek zorunlu idi.

TTİHAT VE TERAKKİNİN TEREDDÜDÜ

Düveli muazzama Osmanlı imparatorluğunu parçalayıp yutmak için anlaşılmalara giderken Mevritiyet'in ilanında başrolü oynayan İttihat Terakki Cemiyeti'nin bu dönemdeki tereddütlü tutumu hem düşündürücüdür, hem de o zamanki anlayışları göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

Cemiyet devrimini yaptıktan halde nedense geri planda kalmayı ve memleketin idaresini eski ve bilinen devlet adamlarına bırakmayı tercih etmişti. Sokaklarda padişahın pa'alarını vuranlar kendilerini yönetim için yeterli mi görmüyorlardı? Yoksa dış tazyikler mi onları ürkütüyordu bilinmez. Belki de kamuoyunu henüz kendileri için hazırlanmış bulmamakta idiler.

Bu konuda çeşitli fikirleri sürülmüştür. Mesele Hüseyin Cahit Yalçın o günkü İttihatçıları şöyle tarif eder:

" İttihat ve Terakkinin mensupları resmi hükümetleri hakkında hiçbir fikir ve tecrübeleri olmadığı için

birden bire hükümet tekil etseler ne yapacaklarını, idare mekanizmasını nasıl yürüteceklerini bilmezlerdi. Hükümetin bakiına çıkmayı onların zihinleri almıdı ı gibi, memleketin de hazmedebilmesi imkânsızdı. Rütbesiz, ni ansız, an ve öhretsiz bir gencin Veza ret unvanıyla sadrazamlı a çıkmasını, sırmalı nazır üniformasını giyerek bir koltu a kurulmasını bu memleketin havsalası almazdı... 1908 Temmuz'unda ttihat ve Tearkki Cemiyeti bir posta ba katibi Talât Efendiyi sadrazam ilan edemezdi, buna artlar ve haller imkân vermezdi... E er Me rutiyet'in ertesesi günü halk Selanik'teki ttihat ve Terakki Cemiyeti azalarının Ba bıaliye birer Nazır olarak geldiklerini görseydi muhakkak bir anar i çıkardı..."

Hüseyin Cahit Yalçın biraz sonra ise " ttihatçıların sa duyularının, kendilerini hükümet makamlarına gelmekten alıkoydu unu" söyler ve "sadece vatan u - runda çalı mak için böyle yaptılar" der.

u var ki, ttihat ve Terakki Cemiyeti 'nin geri plan- da kalı ina ra men, o dönemde sorumlulu u yürütme organına yüklemek mümkün olamamı tır. Geri plan- da kalmaya ne kadar çalı mı olurlarsa olsunlar, Me - rutiyet'ten Hareket Ordusu'nun geli ine kadar ve ta- bii sonrasının, bütün sorumlulu u, bu devrimci cemi- yetin üzerine yüklenmi tır. Suçlamalar bu bakımdan haklı görülmelidir.

ME RUT YET N GET RD KLER

kinci. Me rutiyet'in ilk safhası 23 Temmuz 1908'den ba lar 13 Nisan 1909'a kadar, yani Rumi tarihle 31 Mart'a kadar sürer. kinci safhanın ba langıcı ise Hareket Ordusu'nun geli i, Abdülhamid'in tahttan indirili idir. Bazı tarihçilere göre bu safha itilaf devletlerinin memleketi i gale ba lamalariyle bitmektedir. Aslında kinci Me rutiyet'in anar ik bir ortam yaratan ve özgürlüklerin alabildi ine kullanıldı ı safhası ilk 9 aydır. Daha sonra hürriyetler oldukça kısıntıya u ramı , sıkıyönetim, Me rutiyet'in üzerinde daima asılı kalmı tır.

Bu safhada iktidara gelen partiler Abdülhamid' in istibdadına rahmet okutacak marifetlere gidebilmi ler, kısacası hürriyet ile baskı rejimi arka arkaya ya amı tır.

DÜZEN N KARAKTER

1876 Kanunu Esasi'sinin kurdu u sistemde hürriyet ça da bir anlamda kavu mu de ildi. Bu bireyci fakat slam hukukunun çerçevesi içinde dü ünülmü , kabul edilmi bir me veret rejimi idi. kinci Me rutiyet ise, Kanunu Esasi de i iklikleriyle daha demokratik bir düzene getirme, parlamenter rejimi yerle tirme çabasına girdi. Fransız htilali'nden mülhem, tab'ayı ahane yerine vatanda ı yerle tirmek istedi. Ancak yeni düzen bir yandan parti hâkimiyetini ve kamplıla

ma kavgalarını arttırırken, öte yandan sosyal yenile -
me yerine yalınkat hürriyetin anar isini de beraberin -
de getirdi. Bunun böyle olması da tabii idi; zira hürri -
yet düzeni aslında bir yı n hareketinin sonucu de il,
kurtulu u klasik anlamdaki demokratla mada gören
bir aydın azınlı ının baskılı iste i idi.

Hürriyetin nasıl anla ıldı ı, neden anar ik bir or -
tama dönü üldü ünü belirtebilmek için yine merhum
Yağın'm "Talât Pa a" adlı eserinden u açıklamaya
bakalım:

"Me rutiyet ilan edildikten sonra memleketin her
yanı çılgın bir sarsıntı içinde hürriyet terennüm ediyor -
du. Hükümet nüfuzu her yerde yıkılıyor, koca impa -
ratorluk ba tan ba a anar i içinde kalıyordu. Saray a -
ırmı , ta ra a ırmı , zabıta a ırmı ve halk a ırmı -
tı. A ızlarda bir parola dola ıyordu: Hürriyet gelmi !
Bazı taraflarda soruyorlardı: Bu hürriyet nedir? Nere -
den gelmi ?.. Onu, yabancı ülkelerin birinden gelmi
bir rahibe diye tarif edenler görülmü tü..."

F K R AKIMLARI

31 Martla nihayet bulan 1. safhayı daha iyi göste -
rebilmek için zamanın belirli fikir akımlarına, daha
do rusu aydınlarda belirlenmi fikirlere kısaca temas
etmek, bu arada istibdat döneminde Avrupa'daki genç
Türklerin ve özellikle Prens Sabahattin Bey'le Ahmet
Rıza Bey'in dü ündüklerine kısaca göz gezdirmek me -
seleyi aydınlatmak için faydalı olacaktır.

Prens Sabahattin Bey Abdülhamid'in ye eniydi, ama sultanın istibdadına da kar ıydı. Le Play'in etkisi altında kalmı , bu bakımdan kendisine Le Playen denilmi tir. Prens Sabahattin Bey'in ana dü üncesini a ır ı bireycilik, idarede ademi merkezietçilik olarak özetlemek mümkündür. Sabahattin Bey'e göre Osmanlı ülkesinde e itim seviyesi dü üktü. Ekonomik kalkınma için ise özel te ebbüsü geli tirmek gerekti. Ademi merkeziet sisteminin kurulması yolunda prens, mutlakiyetin me rutiyete dönü mesini dü ü nürdü. Ademi merkeziet olunca Osmanlı mparator lu umdaki çe itli etnik gruplar idareye katılacaklar, böylece Müslüman Türkler için de özel te ebbüs imkânları do acaktı.

dealizm akımından etkilenen Sabahattin Bey'in programı gerçekten ilgi çekicidir ve Amerikan sisteminin üzerinde etki yaptı ı, dü ünceleri incelendi i zaman görülür. Prens ayrıca, siyasi sistem de i ikli i hiç de ilse sistem üzerinde gerekli rötu lar yapmak suretiyle ülkelerin hız alabilece i kanaatindedir. Bu arada yine Amerika'dan esinlendi i belli olan ilgi çekici noktalardan biri de Sabahattin Bey'in baskı gruplarını, bir veri olarak ele alması ve ülkenin kalkınmasına yönelecek idealist cemiyetlerin önemli i ler görece ine inanımı bulunmasıdır.

Ademi merkezietçi Prens Sabahattin tasarladıklar ını yapmak için ihtilale, daha do rusu Abdülhamid'i devirmeye taraftar görünür. Ancak Prens ihtila

lin içinde halka dayanarak de il, önce "menfaati menfaatimize uygun" bir büyük devlete dayanarak yapılmasını istemektedir. Prens Sabahattin'in seçti i ülke İngiltere'dir. Nitekim Prens ilerde böyle maceralara birkaç kez giriş yapmak isteyecek, yabancı yardımıyla Abdülhamid'i devirme projesini uygulamaya çalışacaktır. Ancak bu proje anlatı ı general ve subayların vazgeçmesi üzerine suya düşecektir.

Prens Sabahattin Bey'e karşı Ahmet Rıza Bey'le arkadaşları daha gerçekçi gibi görünürler. Çizgileri tam belirmemi bir burjuva yönetimi özlemi Ahmet Rıza Bey ve arkadaşlarında kendini belli eder.

Ahmet Rıza ekonomik anlamda liberaldir, fakat liberalizmin aslında bir elit sınıf lehine ilerlemesi taraftarıdır. Özgürlükçüdür. Fakat özgürlükün o zamanki ölçülerine göre sınırlan sadece siyasidir. Önemli olan bir nokta da, şudur ki, Ahmet Rıza Bey ve arkadaşları Osmanlıcılı ı ön planda tutarlar, bu bakımdan Prens Sabahattin Bey'e karşı olurlar. A. Rıza Bey'deki Osmanlıcılık anlayı ı gerçekte hâkim sınıf anlayı ıdır, fakat ismi de i mi tir.

Meseleye bir başka açıdan bakılırsa görülür ki, Jön Türkler heyecan adamlarıdır. Kafaları Fransız entilâlinin hikâyeleri ile dolmu tur. Üstelik İngiltere'nin eritimi merhaleyi Jön Türkler tamamen başka biçimde de erlendirmişlerdir. Öte yandan Auguste Comte, o günlerde pozitivizmi ile Batı'yı etkilemekteydi. Ahmet Rıza Bey Osmanlıcılı ı Comte felsefesi

içinde önce do rudan do ruya, sonra da panislâmizm ve pantürkizmden bir eyler katarak hamur etmek istemi fakat pek te becerememi tir. Ahmet Rıza Bey'in de asıl savundu u fikir Abdülhamid'in halli ile meselelerin de halledilece idir. Ama bu ünlü Jön Türk zamanla bu fikrini de de i tirecek Abdülhamid devrilmedi i halde stanbul'a gelip politikaya katılacaktır. Genç Türklerden bir ilgi çekici ki i daha üphesiz Mizancı Murat Bey'dir. Murat Bey, Ahmet Rıza Bey'in kar ismdaydi, pantürkist olmak yerine hızlı bir panislâmistti. Halife vasıtasıyla bütün Müslümanları yabancı nüfuz ve esaretten kurtarıp, bir araya getirerek bir slam imparatorlu u kurmayı dü ünürdü. Murat Bey'e göre slam imparatorlu u kurulacaktı ama, yönetimi Türkler elinde kalacaktı. Bu parlak fikirleri savunan Murat Bey sonunda Abdülhamid'le anlaşıp stanbul'a dönecek ve ilerde 31 Mart hareketlerinde gerici i destekleyecektir.

Fikir akımlarındaki çe itlilik elbetteki memleket içinde etkisini yapacak, çıkarlarla birlikte kamplamalar geni leyecekti. ttihat ve Terakki Cemiyetleri o zaman devrimci hüviyette idi. Kar ısında Prens Sabahattin ve Murat Bey'in temsil ettikleri fikirlerle birlikte tutuculu un da rol oynadı ı bir "Ahrar" Partisi kurulmu um. Ba ta, o zamana göre, ulema kabinesi yürütme görevini yapıyor, parlamentoda memleket içinde ise sınırsız bir hürriyet düzeninin çatı ması devam ediyordu.

BASINDAKİ ÇATIŞMA

İkinci Mevzuat'ın ilanından 31 Mart Olayı'na kadar geçen dönemde basının durumu ve içindeki çatışma önemlidir. Burada aynı basının Hareket Ordusu'nun gelişinden sonraki tutumuna temas ettiğimiz zaman şöyle sanıyoruz ki, durum daha iyi olacaktır.

Gerçekten bu dönem, "tozdan dumandan ferman okunmaz" bir dönemdir. Dolayısıyla basın, toz kaldırmada önemli rol sahibidir. Önüne gelen gazete çıkartmakta, hürriyete susamış kimin, kinin, ihtirasın veldi her şeyin edebiyatını yapmaktadır.

İkinci Mevzuat'ın belirli gazeteleri, tithat ve Terakki'yi, yönetimi destekleyen "Tanin", "ûrayı Ümmet" ile, muhalefetin destekçisi, "Serbesti", "Yeni Gazete", Murat Bey'in yayınladığı "Mizan", yine büyük tiraj yapan ve Ahrar Partisi'nin sözcüsü kabul edilen "Kdam" Ahmet Hsan Bey'in "Serveti Fünun"u ve "Volkan"dır.

Kıbrıslı Dervî Vahdetî'nin seçim günü çıkardığı Volkan, vâriat savunuculuğu ile bu karışık dönemin özellikle karakterini yapan gazetelerden biri olarak sivrildi ve sonunda memleketi 31 Mart'a kadar götürmüştür. '

İkinci Mevzuat'ın 10 Temmuz'dan 31 Mart'a kadar olan döneminde a rlık, muhalif basındadır.

BESLEMELER

Me rutiye basınının niteliklerinden biri ve belki de ba lıcası, bu gazetelerden ço unun bir yerden beslenmesi idi. Saraydan beslenirler, dı çevrelerle temasta olan erif Pa a gibi, Amiral Sait Pa a gibi ki ilerden beslenirler, ya da ngiliz Gizli Servisi tarafından desteklenirlerdi. Beslenmeler ise birtakım çıkar çarpı malarını gazetelere aksettiriyor, o günlerde pek moda olan "kirli çama ır" yayınları halk tarafından ibretle okunuyordu. Bu kirli çama ır yayınlarından mesela Ahmet Cevdet Beyle Ahmet hsan Bey arasındaki tartışma me hurdur. Hele Tevfik Fikret'le Hüseyin Cahit'in Tanin yüzünden girişikleri çirkin kavga, kamuoyunun güven duydu u ki iler tarafından yapıldığı için, büyük ilgi toplamı , fakat aynı zamanda bir güvensizlik, bir inanç yoksunlu u hissinin yayılmasına da büyük ölçüde yardım etmiştir. 31 Mart'ı meydana getiren nedenlerden biri ve ba lıcası belki bu hissin yerleşmesi, eriatçıların da ortamdan faydalanmak konusunda kamuoyu karamsarlı nı ustalıkla olarak sömürmeleridir.

KAMUOYU TAHRİK EDİLİYOR

ttihat ve Terakki'nin Me rutiye ra men devlet yönetimine do rudan do ruya katılmaması, bir yandan Cemiyete karşı halk yı nları arasındaki tepkiyi

geli tirirken, öte yandan söylentiler yoluyla, olayları birbirine ba lama yoluyla kamuoyu tahrik ediliyordu. Mesela Çırçır yangını bir mesele haline getirilmi ti. eriat hükümlerinin uygulanmaması yüzünden stanbul'un ba ında belaların dola tı ı söyleniyordu. Hele yangınların sıkla ması bu söylentileri büsbütün arttı rıyordu. Cemiyetçi propaganda, yangınları eski hafiyelerin kundaklama faaliyetine ba lamaya çalı ıyorsa da halk, daha çok bunları kıyamet gününün yakla - ması olarak kabul ediyordu. Yine bu sıralarda rejim de - i ikli i, dolayısıyla, birtakım çıkarlara set çekmi , i ten çıkarılan memurlar tabii olarak yeni düzenin kar - ısına geçmi lerd. Üstelik Me rutiyet, sürgünlerden dönenlerin bir kısmını da tatmin etmi de ildi. Onlar daha büyük imkânlar kavu mak istemekteydiler. Hat - ta aralarında kurdukları bir cemiyetle nimetlerden fay - dalanmak için saraya kadar da ba vuruyorlardı.

ORDU Ç NDE

1908 Devrimi'nden önce ordu içinde geli en politikacılık kinci Me rutiyet'ten sonra bir süre durul - mu fakat subaylar ço unlukla ttihat ve Terakki'nin destekçili ini bırakmamı lardır. u var ki, yava ya - va saray ve softa takımı çe itli yollarla silahlı kuvvet - lerin içine girmi , Selanik'teki 3. Ordu'nun, Trakya'da ki 2. Ordu'nun fikri dayanı ması stanbul ve Erzu - rum'da hayli çözükle hale getirilmi tir. Ayrıca, o dö

nemde bir de alaylı subaylar meselesi vardır. Yeni yönetim, alaylı subaylardan ço unu aç ı a çıkarmı tır ve bunlar bo durmamı lar, canlarını di lerine takarak düzeni yıkıcı propagandalara giri mi lerdir.

Alaylılık 1908 sonrasında gerçekten halledilmesi gereken bir meseleydi. Geli mi harp teknolojisi bilgi istiyordu. Bilginin erlere aktarılması gerekiyordu. Oysa alaylıların ço u kendilerini yenileyemedikleri için, e itim i leri iyi yürümüyor, bu yüzden mektepli subaylarla alaylıların arası her geçen gün aç ılıyordu. Bu arada ordunun gençle tirilmesi, piramidin kurulması bir önemli konu olarak ortadaydı. Fakat gençle - tirme için tensikat gerekiyordu. Ancak gariptir ki, tensikat fikri Selanik d ı ndaki mektepli subayların bazı larında bile tepki yapmı , bunlar propagandaların da etkisi altında, ayıklamanın "tedrici" olmasını savunma a ba lamı lardı. Bütün bu kar ı propagandalar özellikle 3. Ordu tarafından Rumeli'den gönderilen Me rutiyet koruyucusu üç avcı taburu üzerinde yoğunla tırlmı tı. Ta k ı la ve Topkapı'da bulunan avcı taburları yo un propagandalardan kendilerini kurtaramamı lar, hele apka giyilecek, namaz kaldırılacak söylentileri, cahil erleri büsbütün eriatçı güruhuna yakla tırmı tır.

K H KÂYEDEN B R NC S

Erlerin "namaz kılmayacakları" meselesi, Hassa Ordusu için verilen bir günlük emirden çıkmı tır. Gün

lük emirde, "Namaz kılmak bahanesiyle askerın talim ve terbiyeden geri kalmalarına meydan verilmemesi" istenmekteydi. Gerçekten o günlerde eğitim hızlandırılması gerekiyordu. Yeni yönetimin Harbiye Nezareti 3. Ordu'da hazırlanan eğitim programının uygulanmasını istiyordu. Bu var ki, hem eğitim programı normal olarak yükliydi, hem de bazı subaylarda modernleşmeye karşı bir tepki devam edip gidiyordu. Bu yüzden ibadet, adeta yüklü eğitimden kurtuluş gibi bir garip biçime sokulmuştu. Sadece namaz değil, nasihat adı altında vaazlar da sürdürülüyor, asker mesela gece tatbikatına çıkarılmıyordu. Hatta Hassa Ordusu'na gelen bu emir, ordu içindeki, güya ilmiye sınıfına bağlı, din adamları tarafından mükemmel şekilde istismar edildi. Daha emrin geldiğinden birkaç saat sonra, "kâfirler idaresinin ordudan namazı kaldıracakları", sadece asker arasına değil, İstanbul'un ücra köşelerine kadar yayıldı. İlmîye sınıfına mensup hocalar, subayların kâh müsamahasından, kâh kıtalalarda eğitim yerine siyasi faaliyette bulunmalarından faydalanarak asker içine girdiler ve namazın kaldırılacağı temasını iddialar ile lediler.

31 Mart Olayı'na İttihat ve Terakki'nin sebep olduğunu, hatta 31 Mart'ı İttihat ve Terakki'nin tertip ettiğini iddia edenler, namaz meselesini sonradan bir başka ekle sokacaklar ve emrin ordu içinde isyan çıkarmak için hazırlandığını, hocaların da İttihat ve Terakki ajanları olduğunu söyleyeceklerdir. Onlara göre

re, ttihat ve Terakki'nin amacı Abdülhamid'i devirmekti. Bütün bunlar Selanik'te tertiplenmi , stanbul'da sahneye konmu tur.

K NC H KÂYE

apka ya da serpu yine 31 Mart'ta etki yapan meselelerden biridir. Gerçekten o günlerde asker elbisesinin de i tirilmesi konusu üzerinde duruluyor, daha pratik bir elbise için etütler yaptırılıyordu. Bu arada ba lıkların de i tirilmesi de dü ünülen i lerin arasında idi. Ancak, ba lıkların güne likli olması, yabancı mü avirlerin isteklerine ra men, kabul edilmiyordu. Ne var ki, de i iklik hazırlıklarına, me rutiyet muhalifleri, eriatçılar tarafından sıkıca yapı ılmı ve propagandalarla bundan faydalanmak için bütün gerici ler adeta seferber olmu lardır. Namazın kaldırılması gibi serpu meselesinde de sonradan polis romanlarına ta çıkaracak hikâyeler uydurulmu tur ki, bunlardan biri udur:

31 Mart günü Ta kı la'ya bir takım sarıklı, sakallı hocalar dolarlar. Bu hocaların hepsi ttihat Terakki Cemiyeti'nin ajanlarıdır. Ödevleri, askeri apka aleyhine kı kırtmak, isyan çıkartmaktır. Mütemediyen din telkinatmda bulunurlar. Bu sırada kı laya bir pa a ile subaylar gelirler. Asker borazanla avluya toplatılır. Pa a, padi ah fermanını okumaya ba lar. Fermanında dü manla çarpı rken güne ten korunmak için

askerin siperli ba lık giyebilece i hakkında eyhüli- lamdan fetva alındı ı yazılıdır. Pa a elindeki siperli ba lı ı askere gösterir, arkasından kafasmdakini çıkarp yeni ba lı ı giyer. Heyet oradan Topçu K ı lası'na gider ve aynı merasim orada da yapılır. Heyet, ayrıldıktan sonra askerleri tahrik için çavuş kılı na girmiş ajanların Müslümanlık elden gidiyor, diye ba ırmaya ba lamaları galeyanı arttırır, asker yürüyüş e geçer.

Me er gelen pa a ve subaylar ttihat Terakkimin liderleriyimi , ferman sahte imi ; üniformalar da öyle sineymi . Hatta 31 Mart hakkında yayımlanan bir kitapta bu sahte heyet hakkında bilgi de verilir ve denir ki: "Heyet Bahattin akir, Mithat ükrü, Ömer Naci gibi ttihat Terakki Cemiyetimin ileri gelenlerinden kuruluydu. Amaçları da isyan çıkartıp yönetime el koymak idi."

HAZIRLIK: SARAY LM YE SINIFI ORDU

Yeniçerilere kar ı giri len eski ıslâhat hareketleri genellikle sarayla ilmiye sınıfının üst tabakasını birle tirerek yapılmı tır. Ordu yenilendikten sonra çıkan isyanlarda ise ilmiye sınıfının alt tabakası ile Yeniçeriler anlayı ı i birli ine gitmi lerdir.

Saray ise bu i birli inde açıkça de il, fakat gizli gizli yardımcı olmu tur.

31 Mart öncesindeki i birli inde sarayın tutumu anar ik havanın geli tirilmesi o yolla me rutiyetin ken

di kendini yemesidir. Saray çevresi dü ünümü tür ki; me rutiyete kar ı isyan muvaffak olursa sonunda ip-ler yine halife sultanın elinde kalacak, böylece otoriteyi rahatsız eden politikacıların, yeni akımcıların tasfiyesi sa lanarak tek merkezli yönetim yeniden kurulacaktır.

DERVİ VAHDETİ VE GAZETESİ

Daha önce de i aret etti imiz gibi 31 Mart'ta 'olu-nda Dervî Vahdeti ve onun çıkardığı Volkan gazetesinin yeri önemlidir. Volkan, kısa sürede kamuoyunu etkisi altına almış, halkı planlı bir yayıncılığa Muhamedi Cemiyetine kadar götürmü tür.

Vahdeti, 1870 yılında Kıbrıs'ta doğmuştur. Asıl adı Dervî 'ti. Hıfzını tamamladıktan sonra Hafız Dervî adını almıştı. Dervî, padişah Abdülhamid'e yazdığı bir mektupta hayatını şöyle anlatır:

"Padişahım ben nasıl doğdum, büyüdüm? Pedirim, papuççu esnafından Kıbrıslı Mahmut a a idi. Babam bütün gün çalışır, bir lokma ekmek parası kazanır, ufak bir evcikte hepimiz bir yorgan altında kışın soğuktan titrerdik, bir sıcak çorba bile içemezdik. Gördün mü hayat nedir? Dört yaşında mektebe girdim, beş yaşında Kur'anı hatmettim. Ondört yaşında hafız oldum. Bir miktar Arapça dil bilgisi, biraz İslam hukuku öğrendim. Nakibendi tarikatına girdim. Yaşım yir-

miyi buldu. Çalı tım, biraz daha okudum. Ecnebi dil ö renmek lazım geldi ini hissettim... Ancak basımdaki sarıkla, ve Kuran okumakla me gulken din dü manı bir kavmin lisanını nasıl ö renebilirdim ki?.. O sıralarda stanbul'a geldim. ki ay sonra Kıbrıs'a döndüm. Gözüm açıldı. Ötekinden berikinden biraz ngilizce ö rendim. Kıyafet de i tirip hükümet memuru oldum. Kraliçe adına verilen balolarda redingotlu, eldivenli bir adam olarak göründüm. Yirmi be sene hoca mesle inde, hoca itikadında, hoca kıyafetinde medrese kö elerinde bir Müslüman imdi medeni... Her yüksek gördü üm dereceye ayak bastıkça gözlerim daha ilerilere çevriliyordu..."

Dervi Vahdeti'yi ngiliz idaresindeki memuriyet de tatmin etmez, stanbul'a gelir. Amacı Saraya kapılanmaktır. O sırada Dahiliye Nazırı Memduh Pa a vasıtasıyla göçmen komisyonuna atanır. Aynı zamanda Pa a'nın yalısında imamlık eder. Fakat Saraya yamak iste i onu jurnalcili e kadar iter. Nihayet Memduh Pa a'yı da padi aha jurnallar. Dahiliye Nazırı jurnali padi ahtan ö renir ve Dervi Diyarbakır'a sürülür. Diyarbakır'da Vahdeti bir yandan stanbul'a af dilekçeleri yazarken öte yandan rakı sofralarında ud çalmakta, yanık sesiyle arkılar söylemektedir. Gözü "ile ride" olan Dervi , bu hayata da tahammül edemez. Bir gün Kıbrıs'a gitmek için Diyarbakır'dan kaçır. Fakat Bekta i babası kılı nda Birecik'te yakalanır.

BALTAYA SAP OLMAK

Me rutiyetin ilanından sonra saliverilen Vahdeti stanbul'a gelmi tir. O zamanın özgürlük havası içinde bir eyler yapmak, hele çatı malar yüzünden gelen eriatçılıktan faydalanıp ileriye fırlamak niyetindedir.

Gerçekten ümmetçilik ve eriatçılık akımı hızla yürümektedir. Nitekim 7 Ekim'de Fatih Camii'nde Kör Ali ve smail Hakkı adındaki iki hoca, "Ey ümmeti Muhammet, din elden gidiyor! Sokaklarda alenen oruç yiyorlar, kadınlar yüzleri açık geziyorlar" diye halkı kırtmı lar, arkalarına takılan binlerce ki iyle birlikte Yıldız Sarayı'na kadar gidip Me rutiyet aleyhinde atıp tutmu lardır. Kör Ali ile smail Hakkı, Yıldız'dan sonra Sadrazam ve eyhülislam'la da çatı mı lardır. Gerçi eleba ı hocalar bu " ahlanı " denemesi sonunda kellelerini vermi lerdir, ama akım durmamı tır. Mesela olaydan birkaç gün sonra Be ikta 'ta Todori adındaki Rum bahçivana kaçan bir Müslüman kadın yüzünden olaylar çıkar. Karakola götürülen Todori için halk ayaklanır, bahçivanaı polisin elinden alarak linç eder.

UYGUN ORTAM

Kurnaz Dervi 'in bütün bu olaylar gözünden'kaç mamaktadır. Üstelik Bulgaristan'ın istiklalim ilan

Avusturya'nın Bosna Hersek'i ilhak etmesi hem orduyu, hem de halkı huzursuzluğa sevk etmiştir. Alaylı mektepli çekişmesi, subayların politika içine bilfiil girişi, ordudaki eğitim problemi, yobazların etkili propagandaları ıriyatçı akımın örgütlenmesi için uygun bir ortam yaratmıştır. Vahdeti artık gazete yoluyla öncülüğe girebileceği, aynı zamanda Saray'la da ilişkilerini geliştirebileceği kanısındadır. Nihayet 28 Kasım 1908'de "İnsaniyete hadim, dini ve siyasi" Volkan gazetesi yayın hayatına girer.

Vahdeti'nin yazıları, bir anlamda, vaazın, hutbenin gazeteye aktarılmasıdır, denilebilir. Gerçekten Volkan, incelendiği zaman görülmektedir ki, Derviş Vahdeti'nin bütün amacı Mevriyet aleyhinde gelişen ortamı ıriyatçılığa kanalize etmek ve ıriyatçılığı örgütleyerek siyasi bir topluluk haline sokabilmektir. Derviş'in kanısına göre, ulema ileri gelenlerinin kurdukları Cemiyeti İmiye'yi ele geçirip aksiyona sevk etmek gerekiyordu. Vahdeti ilk zamanlarda bunu düşünmüştü, fakat beraberindekilerle birlikte, uygulanamayacağını anlayınca başka bir örgüt kurma yoluna girmiştir.

te "İttihadı Muhammediye Cemiyeti" ıriyatın aksiyona geçirilmesi için hazırlanmış olan örgüttür.

ÖRNEKLER

İttihadı Muhammediye Cemiyeti'nin kuruluşu ve diğer olaylara girmeden önce Volkan'ın o zamanki yayınlarında sadeleştirilmiş örnekler verelim:

27 Ocak 1909 tarihli Volkan'da . Sahabettin imzasıyla u yazıya rastlanır:

"Din, yüksek ahlaka dayanır. Dinsiz olanlarda yüksek ahlak beklenemez. Din dünya ve ahiret için çalı ır. Dinsizler ise sadece dünya için çalı ırlar. Cenabı Hak dinsizlere dü mandır. Biz nasıl olur da bir dinsize emniyet edebiliriz? Bugün Avrupa'da birçokları dinsizliklerini ilan ediyorlar. Bunun içindir ki, kadınların birço u çıplak denecek ekilde umumi yerlerde geziyorlar. Erkekler ise kumarhanelerdedir. Ayrıca birbirlerinin servetlerine göz dikiyor, ocaklarını söndürüyorlar. Birço unun ömrü meyhanelerde geçiyor. Mahvoluyorlar. Velhasıl bu gibi slamiyetçe memnu olan durumlara isterse slam adı altında bulunanlardan olsun dü enlere emniyet olunmamalıdır. Zira nefesine acımayan etrafındakilere mi acıyacak? u Avrupa ile temasa ba lıyalı beri onların müstehcen adetleri memleketimizde koleradan çok tahribat yapmaktadır. Bizin en kestirme sözümüz dindar olalım demekten ibarettir."

Burada sözü edilen dinsizler, Jön Türkler ve özellikle Ahmet Rıza Bey'dir.

Ba ka bir yazı; dervi Vahdeti tarafından yazılmıştır, ba lı ı da " stanbul'da farmason locası"dır:

"Uzun zamandan beri meydana çıkmayan Türk farmasonları dün Mü ir Fuat Pa a'nın evinde toplanmışlardır. Toplantıda Adliye Nâzın ile birçok Ayan üyesi ve milletvekilleri hazır bulunmuşlardır. Türkiye'de bir büyük loca kurmak maksadıyla giri ilen tek

lifuygun kar ılanmı tır. Locanın 15 gün sonra açılaca ı zannediliyor. Bu durumda bütün slam âlemi ele le vererek dünyamızı, ahiretimizi yapmaya çalı alım, hürriyetin a acı ye erdi inden beri ba arıya giden t-tihadı Muhammedi Cemiyetimde birle elim."

Yine Volkan'da imzasız bir yazı; ba lı ı "Tiyatro-lar ahlakımıza nasıl tesir ediyor?"

"...bir slam kadını ile bir Avrupalı madamı göz önüne getirirsek görürüz ki, birisi çar ıda pazarda açık saçık, elinde bir bastonla gezer. Birisi, ba tan tırna a kadar örtünmü , ya kom usunu, yahut akrabasından birisini bile görmekten bezer. Biri sokak süpürgesi, biri ev kadını..."

Yukardaki örnekler asrile me dedikleri akıma kar ı daha do rusu bir aksiyon kar ı "tertiplenen reaksiyonun" hazırlı ıydı. Bu reaksiyonu Vahdeti, ttihadı Muhammedi Cemiyeti yoluyla gerçekle tirmeye çalı-acaktır.

TT HAD I MUHAMMED CEM YET

Dervi Vahdetî'nin Volkan'ı hız aldıktan sonra sı-ra örgütlenmeye gelmi ti. Vahdeti, Emirîzade Ömer Lütfi adında biriyle birle erek cemiyeti kurdu. Aslın-da bu cemiyet sonradan sıkıyönetim mahkemelerinde verilen ifadelerden anla ıldı ına göre 10 yıl önce ba -ka ülkelerde te ekkül etmi ve Emirîzade de ngiliz Gizli Servisimin deste iyle stanbul'da örgütü yerle

tirmek için çalı maya ba lamı tı. Dervi Vahdetimin Ömer Lütfi ile nasıl anla tıklarını bilmiyoruz. u var ki, ikisinin daha gazete çıkmadan önce böyle bir kurulu u kararla tırdıkları, Saray'la temasa geçip Abdülhamid'den yardım alan Emirîzadenin ise gözü yükseklerde olan Vahdetî'yi kullandı ı yine 31 Mart olayından sonraki tahkikattan anla ılmaktadır. Cemiyet kurulduktan sonra ba kanlık konusunda Ömer Lütfi ile Vahdeti arasında kavgalar da çıkar, fakat Dervi , elindeki gazete vasıtasıyla öhret de yaptı ı için, Emirîzade'yi geri plana itmesini becerir. Enderunlu Lütfi adındaki ba ka birisiyle beraber cemiyeti yönetmeye ba lar.

Yayımlanan bildiriye göre cemiyetin ba kanı Hazreti Muhammet'tir. Bu yolla ttihadı Muhammedi do - rudan do ruya Müslümanlı a dayanan bir siyasi cemiyet halindedir. Ba kam slam peygamberi olan, yine Volkan'm yazdı ına göre, " nşanların yaptı ı kanunlara de il, Kuran'a dayanan" bu cemiyet kısa zamanda binlerce üye kaydeder.

Üstelik devrimden zarar görenler de ttihadı Muhammedi Cemiyeti'ne kurtarıcı gibi yapı mı lar ve kurulu kısa sürede büyümü tür. Nasıl büyümesin ki, üye kaydı için çe itli yerlere koydukları kayıt masalarında yaptı rdı ı propaganda öyle idi:

"Ey Muhammet eriatının dü mesini istemeyen müminler! Allah u Zülcelâl a kına Peygamberimiz Muhammet Mustafa adına bu cemiyete giriniz, kayıt kâ ıdını imzalayınız!"

CEMİYETİN BİLDİRİSİ

ittihadı Muhammedi Cemiyeti bir yandan halkı kısıtlayan bir yandan karışık gazetelerin hücumlarını da önlemeye çalışıyor ve bildirimler yayımlıyor. 21 Şubat 1909 günü yayımlanan bir bildiri:

"Hiçbir din ve cemiyet kurulu yoktur ki, baki rekabet sebebiyle taarruzdan masun bulunsun. Bu gibi gürültülerin baki göstereceğini zaten biliyorduk. Fakat (ittihadı Muhammedi Cemiyeti) öyle dedikodularla yahut hücumlara hedef olmakla, hatta dümanla boz boz gelip iddetli bir istilaya bile maruz kalmakla ittihadından vazgeçmeyecektir. Toprakın ne önemi var. Bu sırada artık insanlar esir olamazlar. Muhammedîlerin nerde olursa olsun çoklukla tekil edecekleri aîkâr. Bu gerçek bilindikten sonra yapacağımız işi elele verip bugünkü ilerlemiş durumdan (yani özgürlük ortamından) slamiyete layık bir surette faydalanmaktır."

Bu hazırlık dönemi sırasında ittihadı Muhammedi süratle örgütlendiği gibi ordu ile baki antılarını kuruyor görünmektedir. Vahdeti askerlerden gelen mektupları yayımlamakta, o mektuplara cevap verme vesilesiyle hem propagandasını arttırırken, hem de subayla askerinin arasını iyice açmaktadır.

Mesela 5. Alay namına yazılmış ve 28 Şubat tarihli Volkan'dan çıkan mektuba bakalım:

Mektup, "Ey bütün iman ehlinin teveccühünü ka

zanan Dervi Vahdeti" diye ba lıyor ve öyle devam ediyor:

"Bizi arkada larımızdan ayırıp istedikleri yerlere atabilirler. Fakat bunu usule uygun yapmaları gerekmez mi? Bizi.eski askerler mi sanıyorlar? Hamdolsun imdi ço unlu umuz okuyup yazma ö rendik, icap ederse derdimizi anlatabiliyoruz. Demek istiyoruz ki bizi arkada larımızdan ayırdılar, acaba sebebi nedir? Arkada larımız kanuna mı riayet etmediler, eriatı mı tanımadılar? Allah bizi eriatı kanuna kar ı gelen askerler haline getirmesin. Amirimize itaatın borç olduğunu biliriz. Lakin ruhumuza sıkıntı verecek, cevrü cefaya da mahal yoktur. Be inci alayın tamamen ttihadı Muhammedi Cemiyetime i tirak edece ini kendi ifadelerine uyarak arz ederim."

Bu mektuba Vahdeti u cevabı vermektedir:

"Siz askersiniz. Asker ki vatanının biricik koruyucusudur. Din için ya ar, vatan için çalı ır, din u runda ölür... ttihadı Muhammedi Cemiyetine zaten dinen dahilsiniz. Kimin haddi vardır ki sizi bu cemiyete kabul etmesin."

Dervi Vahdeti tarafından kaleme alınan ilgi çekici bir yazı yine 26 Mart 1325 günü bir subayın tehdit mektubuna cevap diye yayımlanmıştır.

Vahdeti öyle diyor:

"Ey zabit! Sana ihtar edeyim ki siyah sakalımla ela gözlerimle, münevver yüzümle ara sıra gö süne çökece im. ntikamımı kendi elimle alacağım. Seni mec

nunlar gibi sokak ortalarında ba irtacak, da ba larında süründürecek im... Ey zabıt! Cemiyetiniz bir kaç ki iden ibarettir diyorsun! O halde niçin bizden korkuyorsun. Fakat korkan sen de ilsin Ahmet Rıza Bey'dir, Baha âkir Bey'dir. Dr. Nâzım Rahmi ve Cavit Bey'lerdir ve daha bir kaç haris anar ısttır... Bugün sen ey zabıt, millete büyük hizmet ettin zira bütün duygularımı açıkça söyledim."

AÇILI

ttihadı Muhammedi artık a ırlı nı gösterebilecek kuvvete eri mi tir. Üstelik bu cemiyetin davranı larına kar ı ttihat Terakki Cemiyeti de harekete geçmi , hürriyet ehitleri için Ayasofya'da tertiplenen mevlitle bir kar ı gösteriye giri mi tir. O halde cemiyetin açılı ı hem çok gösteri li olmalı, hem de gelecek günlerin hareketini hazırlamalı idi. ttihadı Muhammedi 3 Nisan Rumi tarihle 21 Mart günü yine Ayasofya'da mevlitli bir açılı töreni düzenler ve a adaki bildiri yayınlanır. (Dili sadele tirildi).

"Cemiyetimiz birçok hücumlara, hücumlardan do an buhranlara maruz kaldıktan, hepsini yenmeye muvaffak olduktan sonra bugün bir sükunet ve ilerleme devrine ayak atmı tir. Cemiyetimiz artık özel ki ili inden çıkmı tüzelki i haline gelmi tir. Cemiyetimizin her hali slamiyetin meydana çıkı ım andırıyor. Bir taraftan kötölemeler, ayıplamalar, bir taraftan ça

lı malar, ilerlemeler. slamiyete akm akın a iretler, kabileler can atıyordu. Cemiyetimize de kabile kabile köyler, ilçeler katılıyor. slamiyetin kuvvet buldu u na emniyet hasıl oldu u zaman ezan ı Muhammedi a ikar olarak okunmu tur.

Cemiyetimizde kuvvet buldu u için mevlit okunuyor, slamiyet 18 yıl içinde bir yandan Maveraün nehire, Kafkasya sınırlarına, bir yandan' Mısır ülkesine, Kıbrıs adasına, stanbul civarına kadar gölge saldı ı gibi, cemiyetimiz de 18 ay içinde bütün slamiyet âlemini içine alacaktır. O, yoktan var oluyordu. Bu, var olanı yerle tirecek...

te bu kadar zorluklardan sonra kurulan ve yerle en mukaddes cemiyetimiz tarafından Muhammet'in temiz ruhuna hediye olmak üzere gelecek cumartesi günü ki peygamberin do um gününe rastlıyor, Ayasofya Camii'nde mevlit okunacak, sonra da cemiyet merkezinin önüne kadar gidilerek kurbanlar kesilip açılı töreni yapılacaktır.

Cemiyetimiz fertlerinden bir çokları ellerinde ye il sancaklarla gelmek istediklerinden bu hususta idare meclisimiz tarafından a a ıdaki karar alınmı tır:

1. Arzu edenler birer ye il sancak yapmalı. Sanca ın üzerine (Lâilâhe llallah Muhammedün Resulul lah) yazdıktan sonra altına ttihadı Muhammedi cümlesini eklemeli...

2. O gün slamlardan ba ka bütün Osmanlı vatandaşları seyre gelebilirler. Vatandaşlarımız maddi hak

larda zerre kadar bizden farklı olmadıklarını ve herkes dininde istediği gibi harekete serbest olduklarını bilirler.

3. Bundan dolayı cemiyetimiz fertlerinin gerek yolda, gerek camide hiçbir surette aız açmamalarını tavsiye ederiz.

Mevlit yalnız mehur Ulemâ kinci Farabî Hafız Osman El Musûlî Hazretleri tarafından okunacak, fasıllar arasında Enderun ilahicileri tarafından ilahiler söylenecektir. Ve cemiyete dair camide bir eyden bahsedilmeyecektir. Allah muvaffak etsin. Amin."

SYAN KÖRÜKLEN YOR

Bir gün önce ttihat ve Terakkimin Hürriyet ehileri için okuttu u mevlit oldukça sönük geçti. Ama ttihadı Muhammedi'nin kurulu u pek atafatlı oldu. Etkilenmi halk, akın akın Ayasofya Camii'ni ve meydanını doldurdu. Meydan, yakınlarından bile geçilemez hale geldi. Camide önce mevlit okundu, sonra bilgi verildi ve Yerebatan'daki Cemiyet (Volkan) binasına gidildi.

Cemiyetin kurulu töreninde kuruculardan Said i Kürdi de hazır bulunmu , çıkıp bir de nutuk söylemiştir. Bakınız, Dervi Vahdeti, 23 Mart tarihindeki Volkan gazetesindeki törenin bu kısmını nasıl anlatır:

"...saat dört raddelerinde medrese talebeleri (talibe i ulûm) önlerinde Bediüzzaman Said i Kürdi Haz

retleri oldu u halde geldiler. Kendilerini dı kapıda kar ıladı. Hazret i Kürdi bizi görünce dayanamadı, sanki iki â ık ve ma uk kavu ur gibi birbirimize sarıldık. Elele verdik ve camiye girdik.

Talebe i ulûmun, ba larındaki sarıklar nur gibi beyaz, çiçek gibi ruha rahatlık veriyordu. Hele bunlardaki dini terbiye kendilerine ba ka bir güzellik bah ediyordu. Hazret, yani Bediüzzaman, Bedi i âlemi s-lamiyet, o Kürt elbisesiyle, o me hur Kürt tavrıyla daima belinde ta ıdı ı hançeriyle, inanmı olarak kürsüye çıktı ve bir nutuk söyledi. Nutku zaptedemedik... Daha sonra ben kürsüye çıkarak a a ıda yazılı konu -mayı yaptım."

Dervi Vahdetimin konu ması malum eylerdir ve yine o konu mada çapra ık ifadesiyle ttihadı Muhammedi Cemiyetimin amaçlarını anlatmaktadır.

ttihadı Muhammedi Cemiyetimin kurulu unun ertesi günü Volkan'daki yazıların dozu biraz daha artarak devam eder ve nihayet gazeteci Hasan Fehmi min öldürülmesi ortalı ı büsbütün karı tırıp isyanı körükler.

HASAN FEHM NASIL ÖLDÜRÜLDÜ?

Hasan Fehmi "Serbesti" gazetesinin ba yazarıdır. ttihat ve Terakki Cemiyetime kar ıdır. Yeni yönetime, cemiyete daimi olarak hücum etmektedir.

Hasan Fehmi Bey 6 nisan salı (24 mart) gecesi Ga

lata Köprüsü'nde kaymakamlardan akir Bey'le birlikte Karaköy'den Eminönüne geçerken, tam ortada bir el silah patlar ve önce akir Bey yaralanır. Bunu üç el daha patlama izler ve Hasan Fehmi yere düşer. Hafif yaralı akir Bey, Hasan Fehmi'nin yere düşmesini görünce, imdat diye bağırarak Eminönü tarafına doğru koşar. Bir polise rasgelir. Polis, akir Bey'i katil zannederek karakola götürür. Kaymakam durumu anlatmıca kadar katil veya katiller kaçır. Akir yaralı Hasan Bey'le akir Bey'i Zaptiye Nezaretine götürülmek üzere bir arabaya bindirirler. Fakat araba nezarete varmadan Serbesti baharı vefat eder. akir Bey, katilin parlak dümeni kaput giydiğini, yakasında kırmızı iğret bulunduğunu ve ilk ateşten önce "Al mevlân!" diye bir ses duyduğunu söylemektedir.

MUHALEFETİN YAYLIM ATEŞİ

Olay üzerine ertesi gün muhalefet gazeteleri iddetli bir kampanyaya girişirler. Kampanya hem Cemiyet'e, hem de hükümete karşıdır. İki gün sonra katilin ttihat ve Terakki'ye bağlı bir subay olması ihtimali ortaya atılır. Bu ihtimal üzerine yazılar yazılır ve "Al Mevlan!" ekindeki seslenişin akir Bey'in Serbesti gazetesini sahibi Mevlânzade Rifat Bey'e benzetilmesinden ileri geldiğini, katil veya katillerin aslında Serbesti'nin hem sahibini, hem de baharını öldürmek istediklerini ileri sürülür.

Muhalefetin iddetini ve bu iddetin gerici ayaklanma ortamının yaratılmasına nasıl fırsat verdi ini gösterebilmek için o günlerin gazetelerinden örnekler alalım:

Mesela, 27 Mart 1325 tarihli " kdam " öyle yazıyordu:

"Gerçek hürriyetin vatanımıza henüz dahil olmadığı mı, siyasi esaretin bütün çirkinlikleriyle yerinde durdu nu, bütün fecati ile ispat eden dün geceki vahşi cinayet, ertesi sabah biçare halkımızın temiz yüzünde büyük matem kederini husule getirdi. İmdiye kadar felaketten felakete, istibdattan istibdada atılan İstanbul halkı, dün sabah nazarları yeni bir istibdadın kâbusu ile korkuya duçar oldu u halde bir bilinmezli in ıstırabı içinde dola ıyor. Serbesti idarehanesinin önü, Hürriyet ehidi Hasan Fehmi Bey'e son veda geçitini yapmak ve onu bu peri an duruma sokan gizli kuvvet lanet etmek için akın akın gelen ahali ile dolu bulunuyordu."

"Serbesti" gazetesi de yayımladı ı protesto mektubunda, olayın İstanbul'un en kalabalık yerinde vuku buldu nu belirttikten sonra yüksek öğrenim gençliğinin Millet Meclisi'ne giderek, Bakan Ahmet Rıza Bey'i görmek istediklerini, oysa bakanın jandarma ça ırıp pencereden de öğrencileri galeyana getirecek sözler söyledi ini yazmakta, Ahmet Rıza Bey'i kınamaktadır.

27 Mart'ta "Mizan", hücum dozunu daha da arttırarak öyle yazar:

"...miskinlik içindeki böyle bir hükümete biz Osmanlı Hükümeti adını veremeyiz. Kahraman ordular, askerler, Allahm gayretiyle hürriyeti getirdiler. Hürriyeti meçhul bir çete, fırsatı ganimet bilerek Yıldız'dan istibdat dolabını çaldı. Babıali'nin böyle bir çeteye yataklık etti i tahakkuk ederse, böyle bir Babıâli'yi biz üzerimize hâkim de il, aya ımıza toz olarak bile kabul edemeyiz. Artık kâfidir, fazlasına milletin tahammülü kalmamı tır."

DERV DE AHLANIYOR

Muhalefet gazetelerinin gittikçe sertle en hücumundan Dervi Vahdeti elbette faydalanacaktır. Nitekim 28 Mart tarihli "Volkan" da unları söylemektedir:

"Hasan! Ey Fatma'nın o luyla aynı isimde olan Hasan! Onunla senin aranda büyük bir münasebet buluyorum. O, anadan babadan mahrum olarak ehit edildi. Sen de onun gibi öksüz, sen de garip olarak ehit edildin. O yezidilere muhalif idi. Sen de aynı fırkaya muarız idin. Yezidiler slam hükümetini zaptetmişlerdi. Bunlar da Osmanlı Hükümeti'ni zaptetmek istemişlerdir. O, (Allahm emri bize biattir) diyordu, sen de (Anayasa eriattır. Ona itaat arttır) diyordun. Nedir aranızdaki münasebet Hasan! Sen o musun, yoksa, o sende mi? Ona slam âlemi kan a ladı. Sana da bütün insanıyet a lıyor. Git Hasan, Ebutalib'in o luna ben

den salam söyle! Vahdeti de geliyor de ve kabulünü rica et!"

ki gün sonra yine Dervi Vahdeti, "...O istibda da ki erefSoka ımın pis, murdar elleriyle icra ediyor boyun e ersek kansız bir millet oldu umuza dünya kani olacak, milli hislerimiz hakarete u rayacak. E meyelim, bu cinayetlere katiyyen boyun e meyelim. Bunun çaresi ümmetin toplanmasıdır" diye dozunu biraz daha a ırla tırır.

Yine Dervi Vahdeti bir ba ka yazıda unları söyler:

"Ya hürriyet ehidi Hasan Fehmi Bey'in katili bulunmalı, yahut malûm olan be ki iyi, ttihatçıları va tan haricine çıkarmalı. Bu ikisinden ba kası milletin galeyanını durduramaz."

Volkan aynı zamanda muhalefet gazetelerini de, giri ece i harekete davet etmekte ve öyle demektedir:

"Acele et Mizan! Ar ileri Serbest! imdat Osmanlı! Sebat et kdam! Hakperest matbuat, hep hücum edelim! te istibdat kalesi, i te hürriyet ehidi zincirlerle ba lanıyor, bize imdat! diye kollarını uzatıyor. Kale ise zayıftır, sihirle kuvvetli gözüküyor. Kale muhafızları da sihirle ba lı! te Volkan... Sancaktarlık vazifesi ilerliyor. Ar ileri! ehit olursam da siz dönmezsiniz. Zira zafer bizdedir. Emin olunuz ki, halk bizimledir. Müfteriler! Kâmil'in namusu ikmal edilecektir, ikmal!"

Artık kamuoyu yeter ölçüde dolmu , özellikle askerler arasında yapılan propagandalar meyve verecek hale gelmi ti. Bu arada "Darülfünun" ö rencileri de yürüyü e geçip, hükümetten, katilin bulunmasını istemi lerdı. Üstelik ttihadı Muhammedi Cemiyeti örgütlenmesini tamamlamı gibidir. Önemli yerlerden, stanbul'un çevresinden, Orta Anadolu'dan Hazreti Muhammed'in ba kanı bulundu u bu cemiyete elbette bütün softalar katılacak, meseleleri bilmeyen cahil halk cemiyeti, destekleyecekti.

Ayrıca muhalif basın nasıl "Volkan"m pe inde gidiyorsa Ahrar Fırkası da, ttihadı Muhammedi Cemiyeti'nin yanındadır. Fırka, Muhammedi'çilerin yapaca ı ahlanı la kendisine iktidar ufuklarının açılacağını hesaplar.

SYAN PATLAK VER YOR

Rumî tarihle 30 Mart'ı 31'e ba layan gece, yani 12 13 Nisan 1909 gece yarısı daha önce sözünü ettiğimiz me rutiyet bekçisi avcı taburları ayaklandılar, subayların bir kısmını a açlara ba ladıktan, bir kısmını hapsettikten sonra fırladılar. İlk hareket Ta kı la'da ki 4. avcı taburunda görüldü. Gariptir ki tabur hareketi geçti i zaman kı lanın önünde ellerinde ye il bayraklar bulunan bir takım sarıklı hocalar dola ıyor ve:

"Ey kahramanlar, eriat elden gidiyor, ne duruyorsunuz?" diye pencerelere sesleniyorlardı. Ta kı la'dan

öteki kı lalara da sirayet eden isyan kısa zamanda büyüdü, asker gece yarısı " eriat isteriz, padi ahım çok ya a" avazeleriyle ve önlerinde hocalar oldu u halde yürüyerek Sultanahmet'teki Millet Meclisi binasının önüne geldi. Bir kısmı ise Ayasofya'ya yöneldi.

Ayasofya yakınındaki Millet Meclisi çevresindeki askerin miktarı sabahın erken saatlerinde 5 6 bini bulmu tu. Ayasofya meydanında ise yüzlerce hoca tekbir getiriyor, medrese ö rencileri de yava yava bu ayaklanmaya katılır görünüyordular. Ayasofya Meydanı'nda hocalar ve askerler birer sandalye üzerinde nutuk atmaya ba lamı lardı. Konu malar genellikle dinin elden gitti i, eriatın hâkim olması gerekti i eklindeydi. Bu arada mektepli subayların orduyu frenk le tirmeye çalı tıkları, bütün bunların ttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ba ı altından çıktığı, din hükümlerinin ayaklar altına alındığı durmadan söyleniyordu.

lk bakı ta da ınık gibi görünen isyanın aslında hiç de ani bir feveran sonucu olmadığı, günlerce, haftalarca örgütlenmeye gidildi i, ba kumandanın, hatta bölük bölük askerlere kimlerin kumanda edeceğinin tespit edildi i vakit geçtikçe anlaşıldı. Ortada dola an, Ba kumandan Hamdi Ya ar isminde bir çavu tur. Hazım Çavula, Bölükemini Mehmet ve tüfekçi ustası ArifHamdi'ye yardım etmektedirler. Ayrıca kadro dır ı kalmı subayların sivil elbise ile isyanı yönettikleri görülmektedir. syancıların hesaplı ve tertipli oldukları uradan da anlaşılmaktadır ki, yabancı elçiliklerin

kapılarına derhal nöbetçiler dikilmi , özellikle Hırıs tiyanlara, kendilerine dokunulmayaca ına dair teminatlar verilmi tir.

isyancılar saatler ilerledikçe i i azıtıyorlar ve " e-riyat isteriz" diye ba ırmanın yanında Meclis binasına girip salonu adeta i gal altında tutuyorlardı. Padi ah, isyancıların amaçlarını ö renmek için eyhülislam Zi yaettin Efendi'yi memur etmi ti ama, eyhülislam'm güürültü patırtı arasında ayaklananlara nasihat vermesi mümkün olamamı tı. Sadece istekler anla ılabilmı ti, o kadar.

STEKLER

Meb'usan Meclisi binasını çeviren isyancıların istekleri unları:

1. Sadrazam Hüseyin Hilmi Pa a ile Harbiye Nazırı Ali Rıza Pa a çekilecekler.

2. Milletvekillerinden Meclis Ba kanı Ahmet Rıza Bey'le, kinci Ba kan Talat (Talat Pa a), Hüseyin Cahit, Rahmi ve Dr. Bahaeddin akir beyler sınır dı ı edilecekler.

3. eriat hükümleri oldu u gibi uygulanacak.

4. Mektepli subaylar ordudan uzakla tırılacak, hiç de ilse yerleri de i tirilecek. Alaylılardan aç ı a çıkarılanlar yeniden orduya dönecekler.

5. Bunlar yapıldıktan sonra isyan duracak ve ayaklanma dolayısıyla hiç kimse hakkında takibata giri ilmeyecek.

Aslımda bunlar isyancıların ön istekleriydi. Görünü e göre Me rutiyete dokunmayacaklar, ama bir partiyi ortadan kaldırıp eriat sınırlan içinde tek sesli bir Meclis'le güya Me rutiyeti devam ettireceklerdi. Nitekim, homurtularla karı an seslerin arasında Me rutiyetin milletvekillerinin istenmedi ini gösteren i aretler de vardı. Ancak Me rutiyete kar ı duranlar askerin içine girmi sivil kıyafetli yöneticiler tarafından hemen susturuluyordu.

Ziyaeddin Efendi istekleri tespit ettikten soma, isyancılara hitaben kısa bir konu ma yaptı ve gariptir ki, isteklerinin haklı ve yerinde oldu undan söz edip, durumunu kabinedeki vekillere nakledece ini, sonucu bil-direce ini söyledi. eyhülislam'm bu ekilde konu -ması ise isyancıları büsbütün azdırdı. Hatta padi ah-tan affermanın çıkmasına ra men bu azgınlık daha da arttı.

ORTADA HÜKÜMET KALMAMI TI

Ortada artık hükümet diye bir kurul kalmamı tır. Sabah Babıâli'de yapılan toplantıda Hüseyin Hilmi Pa a istifa etmeyi ileri sürmü , di erleri de bu teklifi benimsemi lerdir. Ayrıca Babıâli'ye gelen ve kellesi istenen Ahmet Rıza Bey de Sadrazamın teklifi üzeri-ne istifayı basmı tır.

eyhülislam Ziyaeddin Efendi'nin Sadaret makamına geli i sırasında Babıâli'de Hüseyin Hilmi Pa a,

Harbiye Nazırı Ali Rıza Pa a, Bahriye Nazırı Rıza Pa a ve Adliye Nazırı Nazım Pa alardan ba kası yoktur. Onlar da biraz sonra saraya ve Meclis'e gitmek üzere ayrılacaklar, yolda asiler tarafından çevrilen Ali Rıza Pa a ancak arabadan atlayıp canını kurtaracak, yakalanan Rıza ve Nazım pa alardan ise biri (Nazım Pa a) öldürülecek, di eri yaralanacaktır.

SYANCILAR MECL S'TE S LAHLI VE SÜNGÜLÜ DOLA IYORLARDI

syancılar Meclis içinde silahlı süngülü dola ır, ba ırıp ça ırırırken 20 kadar milletvekili de salonda ne yapılaca ını konu uyorlardı. Sarıklılar, ba ta Hoca Vasfi Efendi, bütün isteklerin yerine getirilmesini savunuyorlar, bunlara kar ılıklı birkaç genç milletvekili direniyorlardı. Direnenlerin ba ında Hasan Fehmi Bey'le Babazade smail Hakkı Bey gelmekteydi. Milletvekillerinin telgrafla davet edilmelerine ra men Meclis'e gelenler azdı. Hele Lazkiye Meb'usu Aslan Bey'in Meclis'e girerken Hüseyin Cahit Bey'e benzetilerek öldürülmesi, Meclis üyelerinin gözünü büsbütün korkutmuştu. Maamafih ısrarlı davet üzerine Meclis'te 40 kadar milletvekili toplandı. Bunlar kendilerine Halep Milletvekili Mustafa Efendi'yi ba kan seçtiler. Böylece güya me ru olarak müzakerelere girdiler. Kar ılıklı konu malar devam ederken Meclis salonuna askerlerin koruyuculu unda bir ilmiye heyeti

(!) girdi. Heyette "Fetva Emîni" de vardı. Ancak sözcülü ü Beyazıt Camii hocalarından Ahmet Rasim Efendi üzerine almı tı.

HOCANIN SÖZLER

Meclis'teki milletvekillerinden ço u heyetin gelini sevinçle kar ladılar. Zaten bu mizansenî de kendileri hazırlamı lardı. Yine onların ve fetva emîninin deste iyle Hoca Rasim'e söz verildi. Rasim Hoca isyancı askerîni ne istedi ini anlatacak. Meclis de ona göre karar alacaktı. Askerler adına konu an Rasim Hoca:

"Bunlar, bu askerler" diyordu, "Me rutiyetin aleyhinde de illerdir. Kanunu Esasî dahilinde isteklerinin kabul edilmesini istiyorlar..."

Hoca bunu söyledikten sonra eriatın izahına giriyordu:

" slam eriatının iki çe it hükmü vardır, biri a-hıslara, di eri içtimaî heyete aittir. Fertler kendilerine ait olan eri vazifeleri her yerde, her zaman kendi kendilerine ifa edebilirler. Namaz, oruç, hac, vs. gibi di-nî farzların yerine getirilmesiyle içtimaî hükümler uygulanıyor denemez.

Fıkıh'm (Ukubat) kısmı ve (hadd i er'i) uygulanmadıkça, di er hükümleri tanınmadıkça kanunlar fıkıh kitaplarından alınmadıkça bu askerler sükûnet bulamazlar. Hıristiyanlar da bizim ancak fıkıh esaslarından alarak çıkaraca ımız kanunlara uyacaklardır. Çünkü bu memlekette ço unluk Müslümandır."

Rasim Hoca co mu tu. Kar ısında Osmanlı milletvekilleri vardı, etrafında 15 silahlı asker duruyordu. Dı ardan sesler geliyordu. Üstelik Halep Milletvekili Mustafa A a gibi, Arnavut milletvekillerinden sma il Kemal Bey gibi taraftarlar, Hoca Vasfi Efendi gibi di liler kendisine güvenle bakıyorlardı. Devam etti:

"Yeni yeti me bazı kimseler var. Maalesef milletvekilleri içinde de var. Bunlar, Hıristiyanlara kuvvetli görünmek için memleketi gâvurla tırmak istiyorlar. Yeni kız lisesi bu maksatla açılmı tır. Mektepte Fransızla slam kız ı bir arada okuyacak, karde olacak mı ... Bu fikir slam Hıristiyan, Hıristiyan da slam olsun demektir. eriata aykırıdır böyle okuma. Bunlar slam birli i yerine Osmanlı birli i koymak istiyorlar. Halbuki fikirlerde uygunluk olmazsa birlik olmaz. Osmanlılık nasıl olur da çe itli unsurları birle tirebilir? Asker tarafından söylüyorum: Meclis'i Meb'usan ve Vekiller Heyeti dindar adamlardan meydana gelmeli diyorlar ve isimler de söylüyorlar. Bu askerlerden hiçbirisinin cezalandırılmaması lazımdır. Böyle eye ka tiyyen gidilemez."

Hoca Rasim'in konu ması etkisini öylesine yapmı tır ki, derhal kabineye güvensizlik oyu verilir. Zaten istifa etmi olan Hüseyin Hilmi Pa a kabinesi dü er.

HÜKÜMET N TUTUMU

Asilerin büsbütün azıttı ı 15 Nisan Per embe gününün olaylarına geçmeden önce kabinenin tutumu hakkında kısaca bilgi vermek faydalı olacaktır.

Ayaklam ı o gece haber alan Merkez Kumanda-nı, derhal durumu Harbiye Nazırı Ali Rıza Pa a'ya bildirir. Pa a, çabuk davranıp Harbiye Nezareti mdeki birlikle harekete geçse, ya da Hassa Ordusu mu harekete geçirse mesele belki de hemen halledilecek, isyancılar meydanları doldurmadan katılmalar önlenecek, böylece 31 Mart, kısa zamanda bastırılabilir. Oysa Ali Rıza Pa a, önce askerlerin ne istedi ini öğrenmeye çalı mı , ayrıca, Hassa Ordusu Kumandanı Mahmut Muhtar Pa a'ya haber yollayarak görevi ba ına gelmesini istemi tir...

Gerçi vaktin geçmesine ra men Hassa Ordusu yine de o sabah isyanı bastırabilirdi. Çünkü elinde kuvvetli süvari birlikleri vardı. Asker iyi e itim görmü -tü. Ancak, ordunun harekete geçmesine Sadrazam Hüseyin Hilmi Pa a mani olmu , kurtulu u isyanın hastalısında de il, isitfada görmü tür.

Nitekim, Hassa Ordusu Kumandanı Mahmut Muhtar Pa a'nın sonradan Atina gazetelerine verdi i demeç durumun böyle oldu unu göstermektedir.

Mahmut Muhtar Pa a demi tir ki:

" syan ba ladı ı sırada bastırmak çocuk oyunca-ı kabilindendi. Ancak hükümet iddetli harekete kesinlikle kar ı koydu. syan gittikçe geni ledi. htılal-cilere bu kadar cesaret veren ey padi ah tarafından yıkıcı hareketlerinin ho görülece i teminatıdır."

Hükümet neden a ır davranmı tır? Bu konuda görü ler çe itli. Bir kısım tarih yorumcularına göre, uzun

süre devam eden gerici yayınlar hükümetin üzerinde etki yapmı ve hatta patlak veren ihtilalin bastırılama yaca ı kanısı daha ba tan yerle mi tir. Bu arada hükümetin tehlikelere gö üs gelecek kadar canlı olmadı ını, ttihat Terakkimin baskısından da zaten bıkdı dı ını söyleyenler vardır. Ba ka bir yorum ise sadrazamın Abdülhamid'in yeti tirmesi oldu u ve tutumunu bu yüzden a ırla tırdı ı eklindedir.

Bunların içinde akla en yakın geleni herhalde hükümetin gerici yayınların etkisi altında kaldı ı, ayrıca ba ta Dahiliye Müste arı Âdil Bey olmak üzere kilit noktalarını i gal eden bazı memurların istihbarat ve uygulama bakımından hükümeti yanlı yola sevketti i dir.

Ne var ki bütün bu yorumların arasında hiçbiri (bazı hatıralardaki dolayı belirlemeler hariç) dı etkilere dokunulmamakta ve dı la iç arasında bir köprü kurulmamaktadır. Olsa olsa bu eksiklik o günlerde meselelerin sadece yüzeydeki görünü lerine bakmak, derinli ine inmemek alı kanlı ından gelmektedir. Oysa bugünkü incelemeler gösteriyor ki içerdeki çeki me kadar Osmanlı mparatorlu u üzerinde ngiliz Alman rekabetiyle, Avusturya gibi, Fransa gibi ülkelerin çe itli yönlerde giri tikleri gizli açık baskılar önemlidir. Hatta belki de iç çeki meler, bu baskı ve etkiler yüzünden sertle mekte, geni lemekteydi. *

Olayın patlak verdi i salı günü daha önce de yazdığımız gibi Adliye Nazırı Nâzım Pa a, Lazkiye mil

letvekili Aslan Bey, katledildiler. Ayrıca, süvari müfrezesinin başında Divanyolu'na doğru ilerleyen Yüzbaşı Romülüs patari, bir avcı neferi tarafından öldürüldü.

Köprü üzerinde İlyas isminde bir mektepli subay vuruldu, cesedi 24 saat ortada kaldı. Arabacılar ya korkudan, ya da taassuptan zavallı subayın cesedini tamıyabile reddettiler. Feri Sadık Paşa ve katibi Esat Bey, süvari te'meni Selâhaddin Mümtaz ve üstemenu Yusuf Nurettin yine öldürülenler arasındadırlar.

Yine, olay günü Tanin, İstiklal ve Terakki gazetelerinin idarehaneleri yayımlanır, İstiklal ve Terakki merkezi basılır. Artık İstanbul'a yaymacılar ve isyancılar hâkimdirler. Akama doğru Hassa Ordusu'nun askerleri de onlara katılır.

YEN HÜKÜMET KURULUYOR

Hüseyin Hilmi Paşa'nın istifasıyla boşalan sadrazamlı Abdülhamid, Tevfik Paşa'yı tayin etmiş, Harbiye Nezaretine de Gazi Ethem Paşa getirilmiştir. Ne var ki, bu de'ğişiklik ve affihane isyancıları yola getirmemiş, aksine biraz daha azdırmıştır. Neticede bir gün sonra Asarı Tevfik harp gemisinin kumandanını Binbaşı Ali Kabulî Bey, Yıldız Sarayı'nın önünde delik de'şilerek öldürülecek, saraya sı'man subaylar ise kendilerini güçlükle kurtaracaklardır.

AL KABULÎ BEY' N ÖLDÜRÜLMES

Asân Tevfik kumandanının katli 31 Mart olayında özel bir önem taşıyor. Zira ne kadar tevil edilirse edilsin Ali Kabulî Bey'in öldürülmesinde Abdülhamid'in tutumu büyük rol oynamıştır.

Binbaşı Ali Kabulî Bey, isyanın başlangıcında kendi askerlerinin asilerle birleşmesini önlemiyordu. Hatta konu masasında demiştir ki:

"Padişah, ancak, millet olursa vardır. Milleti mahvetmek isteyenleri bu toplarla kahretmek boynumuzun borcu olmalıdır."

te bu söz Kabulî Bey'i linç edilmeye kadar götürdü.

Tahrikçiler asker üzerinde ilerlediler ve binbaşının sözü döndü dolaştı, sarayın topa tutulacağı ekline girdi.

Sonunda asilere katılan deniz erleri, Ali Kabulî Bey'i yakalayıp kafesli bir erzak arabasının içine soktular. Başlarına geçecek bir de imam buldular, bandoyu da alarak sarayın önüne götürdüler. **

Hikâyenin bu kısmını, Mabeyin Başkâtibi Ali Cevat Bey, anılarında özetle şöyle anlatıyor:

"Sarayın önünde başın malar oluyordu. Padişah gürültünün sebebinin Başyaver Akir Paşa ile Veli Paşa'dan sordu. Akir Paşa da pencerenin önüne iki asker çağırdı. Askerler, İstanbul'u topa tutacağı için Binbaşı Kabulî Bey'i getirdiklerini söylediler. Binbaşının

kötü adam oldu undan söz ettiler. Padi ah dinledi ve (O adamı bana teslim edin, ben tahkik ederim) dedikten sonra oradaki pa alara Ali Kabulî Bey'in mahfuzen karakola götürülmesini emretti, çekildi. Ben padi aha istirahat etmesini tavsiye etti im zaman ise u cevabı aldım: "Ma allah bizi topa tutacak diyorlar, sormayalım mı?"

Görülüyor ki vehimlipadi ah da Kabulî Bey'in sarayı topa tutacağına inanmı ve her olayı ince ince hesapladı ı halde binba mının iki yaverle karakola götürülemediğini tahmin edememi , ya da tahmin etmek istememi tir.

Nitekim Ali Kabulî Bey, daha birkaç adım atmadan asilerin hücumuna u rar. Yaverler kaçıyorlar, zavallı binba ı orada delik de ik edilerek öldürülür. e-riyat kurbanı olarak cesedi de saraya açlarından birine asılır.

SYANIN GEL MES

31 Mart hareketinin merkezi stanbul'dur. Ama kısa zamanda kıtaların bulunduğu bütün bölgeleri sarmak istidadını göstermi tir.

Özellikle Do udaki geli me önemlidir. Çünkü Erzurum ve Erzincan askeri birliklerin yo un oldu u iller idiler. Oradaki ayaklanma büyüdü ü takdirde bütün Do u asilerin kontrolüne girecek, zaten idareyi ele almak için bekleyen ttihad ı Muhammedi Cemiyeti

te kilatına Osmanlı devletinin kaderi, teslim edilmi olacaktı.

13 Nisan (31 mart) günü Erzincan'da bulunan birlikler sancaklarına Kuranıkerim'i ba layıp silahlarıyla kılalardan fırladılar, ko u alanında toplandılar. Binlerce erin silahlı olarak ehir içinden geçi i bütün Erzincanlıları heyecana vermi ti. Gerçi birkaç gündür fısıltı yoluyla mektepli subaylara kar ı askerin ayaklanaca ı yayılmı , silah zoruyla eriatın istenece i duyulmu tu. Ne var ki Erzincanlılar yine de binlerce askerin subaylarına kar ı isyan bayra ını çekece ini tahmin etmemi lerdı.

isyancıların kumandanı bir süvari ba çavu uydu. Fakat geriden Erzurum Tümen Kumandanı Yusuf Pa a tarafından destekleniyordu.

Erzincan'daki 4'üncü Ordu Kumandanı Mü ir brahim Pa a, olayın patlak veri inden daha önce tertipleri duymu , Yüzba ı Kemalettin Sami Bey'i (ilerde pa a), yobazların arasına sokabilmi ti. Kemalettin Sami Bey, eriatçı geçiniyor ve güya askeri destekliyordu.

4'üncü Ordu'nun isyancılara katılmaması, daha do rusu isyanın kısa sürede bastırılmasında brahim Pa a ile Yüzba ı Kemalettin Sami Bey'in rolleri büyük olmu tur.

MERKEZ TABURU ERZ NCAN SYANINI BASTIRIYOR

Ordu Kumandanı brahim Pa a, ko u alanında toplanan isyancıların kar ısına, berabeinde din adamlarm

dan Hacı Fevzi Efendi oldu u halde gitti. Pa a, hem onların isteklerini örenecek, hem de Fevzi Efendi vasıtasıyla nasihat verilecekti. brahim Pa amın, ko u alanına gelmesi, isyancıların kumandanı olan ba çav u a ırtmı tı. Ordu kumandanı, sert müsamahasız bir askerdi. Fakat aynı zamanda, erat tarafından da sevilirdi. Konu ma yaptı ı takdirde bir kısmını kandırması ihtimali çok kuvvetliydi. Üstelik karargâh taburu isyana katılmamı , silah elde bekliyordu.

Ba çav u bu ihtimalleri dü ünerek kumandana sert bir çıkı yapmak, onu askerin kar ısında ezmek, korkutmak, konu turmamak, böylece duruma hâkim olmak istedi. Kısa bir tartı madan sonra tüfe ini brahim Pa a'ya çevirdi.

syanın en kritik noktası burasıdır. brahim Pa a e er korksa, tehdide pabuç bıraksaydı 4'üncü Ordu tüm olarak ayaklanmaya katılacak ve Hareket Ordusu'nun geli inden sonra bir iç harp bile çıkabilecekti. Hatta belki de Yusuf Pa a birlikleri stanbul üzerine sevk edip, Hareket Ordusu'nu Trakya'da kar ılayacaktı.

brahim Pa a gö süne çevrilen tüfe e öylece bakıp me hur küfürlerinden birini savurdu, akabinde kamçısı ba çav u n suratında sakladı. aklamalar birbirini takip etti. syancıların bile deh etle izledikleri bu dayak sahnesi gerçekte Do udaki ayaklanı m kaderini de i tirmi ti. Nitekim brahim Pa a ve Hacı Fevzi Efendi, ba çav u u bir yana iterek askerle konuşacaklar, isteklerini soracaklar, nasihatta, bu arada Er

menilere ili ilmemesi tavsiyesinde bulunacaklar ve maddeler üzerinde anlaşıp toplu hareket edebilmek için birliklere kumanda eden çavuş ve onbaşıları ertesi gün karargâhta bir toplantıya çağırılacaklardır. brahim Pa amın planı, askerın kılasına dönmesini sağlamak ve bunda başarı oldu.

Ertesi gün çavuş ve onbaşılar karargâh önünde toplandıkları zaman brahim Pa a karışlarındaydı. Ne var ki, etrafları merkez taburu tarafından çevrilmiş, göz açıp kapayıncaya kadar silahları ellerinden alınmıştı. Ordu kumandanı bu işi bitirdikten sonra teker teker kılasları dolaştı. Zaten olayların etkisi altında kalmış ve kandırıldığını anlamış olan askeri disiplin altına aldı, hatta isyanın üzerinden iki gün geçmeden sıkı bir eğitim programının uygulanmasına başladı.

ERZURUM'DA

Erzurum'daki hareketin işlenmesi çok daha kolay oldu. Ordu merkezinde isyanın kısa sürede bastırılması Yusuf Pa a'yı şandırmıştı. brahim Pa a Erzurum'a geldi, çözükle durumda bulunan isyancıların üzerine bir süvari müfrezesiyle baskın yapıldı. Bu müfrezeye Erzincan'dan yola çıkan ordu birliklerinin öncüsü sanıldı ve asker silahını bıraktı. Yusuf Pa a tutuklandı. isyancı tümen kumandanı daha sonra İstanbul'a gönderilecek ve Örfi dare Mahkemesi'nde idama mahkûm edilecektir.

STANBUL'A YÜRÜMEK

syanı bastıran 4'üncü Ordu Kumandanı brahim Pa a için artık yol açılmı tır. Millet Meclisi'ne bir protesto telgrafi çeker ve stanbul üzerine yürümek, Me rutiyet'i kurtarmak kararında oldu unu bildirir. Askeri sevk edebilmek için Trabzon'a gemi gönderilmesini ister. Telgrafının bir suretini de Selanik'teki 3 'üncü Ordu Kumandanı Mahmut evket Pa a'ya gönderir.

Mahmut evket Pa a verdi i cevapta, 3'üncü Ordu'nun 2'nci Ordu'yla birlikte stanbul'a kar ı yürüy e geçti ini, bu bakımdan 4'üncü Ordu'nun yerinde kalması, sarayın muhtemel faaliyetine, asker toplama çabasına kar ı tedbir almasını salıklar. Gerçekten 4'üncü Ordu'nun toplu halde stanbul'a nakli o günün artları içinde mümkün de ildi. Kara yolundan koca bir orduyu ula tırmak güç oldu u gibi, deniz araçlarını Trabzon'a göndermek de imkânsızdır. Zira elde o kadar gemi yoktu. Üstelik Do udan kuvvetin çekilmesi isyanın halka yayılması sonucunu do urabilir, hatta devlet, dı müdahaleler kar ısında kalabilirdi. Bu bakımdan brahim Pa a 3'üncü Ordu Kumanda m'n m iste ini kabul etti ve sadece do uyu kontrolü altında tuttu.

SYANA KAR I TEPK LER

31 Mart ayaklanmasında gerçi asker stanbul'a hâkim olmu , Meclis'te destek bulan yobazlar istek

lerinin yapılmasını beklemeye başlamışlardır. Bu var ki, isyanın duruma hâkimiyeti, devleti ele geçirmeye kadar götürülemediği. Bundan ümitsiz irtica hareketine karşı aydınların, subayların ve İttihat ve Terakki Cemiyetimin gösterdikleri tepkinin rolü büyüktür. Ayrıca ulema denilen hocalardan sadece ileri gelenlerinin dahil olduğu Cemiyet İlmîye iki bildiri yayımlanmıştır. Ulemanın birinci bildirisi Meclisiyet'i koruma amacını taşıyor, ancak isyancıların istemedikleri devlet adamlarını, politikacıları da pek tutmuyorlardı. Mesela birinci bildiride istifâ etmiş milletvekillerinden gayrisine ulemanın tam bir güven beslemekte olduğu ileri sürülüyor ve askerden İttihatçuların ulusal isteniyordu. İkinci bildiri ise Dervî Vahdetî'nin Meclisiyet'in kaldırılması hakkındaki telkinlerine karşıydı ve düzenin İttihatçılara uygun olduğu belirtiliyordu.

Fakat, yukarıda da söylediğimiz gibi, asıl tepki aydınlardan ve İttihat Terakki Cemiyeti'nden gelmiştir. Cemiyet kısa zamanda bütün üyeleriyle harekete geçmiş bir yandan padişahın durumunu düzeltilmesi istenirken öte yandan 3'üncü ve 2'nci Ordu'nun müdahalesi için talepler yapılmaya başlanmıştır.

O zaman kitle haberleşme araçları yaygın olmadığı ve muhalefet gazeteleri de taltan edildiği için haberler kulaktan kulağa yayılıyor, İstanbul'dan uzaklaştıkça tabii olarak bire bin katılıyordu.

Padişaha, Millet Meclisi'ne çekilen protesto telgraflarında Hüseyin Hilmi Paşa'dan sonra İstanbul'daki

Tevfik Pa a kabinesine güvensizlik belirtiliyor, stanbul üzerine yürümeye ant içildi i tekrarlanıyordu. t-tihat Terakki örgütleri ayrıca ço u illerin hükümetle temasını hemen hemen kesmi gibiydiler.

Özellikle Rumeli'de heyecan fazlaydı. Zira Rumeli, Bulgarların bir takım marifetler karı tırmak istediklerinin farkıydı.

3'üncü Ordu'daki genç subaylarda me rutiyeti kurtarmak, milli birli i sa lamak için stanbul üzerine yürümekten ba ka çare bulunmadı ı kanısı genel le mi ti. Genç subayların arasında Kola ası Mustafa Kemal Bey de vardı.

Selanik'teki Redif Tümeni'ne gelen telgrafları inceleyen Mustafa Kemal Bey, Üçüncü Ordu'nun Me rutiyet'i kurtarabilece ini savunuyor ve vakit geçirmeden harekete geçilmesini istiyordu.

14 Nisan Çar amba günü Selanik Redif Tümeni'nin bütün alayları seferi duruma getirildi ve tümen stanbul üzerine yürüyü e geçti. Tümenin Kurmay Ba kanı Mustafa Kemal Bey idi.

HAREKET ORDUSU

Celal Bayar, "Ben de Yazdım" isimli eserinde, Hareket Ordusu adının Mustafa Kemal tarafından konuldu unu yazar ve Atatürk'ün anlattı ı u anıyı nakleder:

" rticai bastırmayı üzerine alacak askeri kuvveti

miz için bir isim dü ünümü tüm. Öyle bir isim olmasını istedim ki, çarpı an tarafların duygularına dokunmasın. Herkes bu ismi benimseyebilsin... Fransızca "Mouvement" manasına gelen hareket kelimesi aklıma geldi. Zaten yürüyüş halindeydik. Kuvvetlerimizin adı, Hareket Ordusu oldu."

Hareket Ordusu, İstanbul'a gelirken Edirne'deki 2'nci Ordu'dan bazı birlikler de ona katıldılar. Yürüyüşü muntazam oldu ve ordu önce Halkalı'da karargâh kurdu. Sonra Ye ilköy'e geçti.

22 Nisan'da Mahmut Evket Pa a, Selanik'ten gelip kumandayı ele aldı. Böylece Hareket Ordusu'na bir tümen de il, bir kurtancı Milli Ordu hüviyeti verildi. Mustafa Kemal Bey, yerini daha yüksek rütbeli subaylara, Binbaşı Enver Bey'e bıraktı. O sıralarda hastalanmıştı da.

9 Nisan 1325'te İstanbul'dan kaçıp gelen milletvekilleriyle Millet Meclisi toplantısı yapıldı. Ve meclisle ordunun me rutiyet ve özgürlüklerin korunması konusunda fikir birliğinde oldukları ve kararların Meclis tarafından alındığı açıklandı. Daha sonra İstanbul hükümetiyle Meclis adına temasa geçildi. Hareket Ordusu ehre girmeye hazırlanıyor, ancak hem kan dökülmesini önlemek, hem de müdahaleyi hukuk sınırları içine oturtmak istiyordu. Padişaha verilen teminat, kılıklarında oturan isyancı askerleri yola getirmek için yapılan sondajların sebebi daha çok bunlardan gelir.

Nihayet olaydan 11 gün sonra İstanbul üzerine yürü

rüyü ba ladı. stanbul tarafında Babıali hariç, önemli mukavemet olmadı. Fakat Beyo lu'nda Hareket Ordusu, mesela Taksim kı lasından ate edenler kar ısında hayli sıkıntı çekti, hatta kayıp verdi. Fakat Yıldız'da padi aha ba lı kuvvetler de Abdülhamid'in emriyle mukavemet etmeye kalkmayınca mesele halledildi.

PADI AHIN TUTUMU

Padi ahın, Hareket Ordusu ma mukavemet etmek istememesi, hatta kar ı durmak için ısrar edenlerin tekliflerini reddetmesi üphesiz Sultan'm lehinde bir puandır. Gerçekten Sultan Hamid, Yıldız'daki 2'nci fırkaya mukavemet emrini verse, hele saray muhafızları da onlara kar ı mı olsalardı, sava uzun sürecek, Yıldız'dan kuvvet alan isyancı askerler cüretlerini arttıracaklardı. u var ki, Hareket Ordusu'nun ezilmesi veya uzun süre mukavemetle kar ıla ması Osmanlı mparatorlu u içinde belki, belki de il muhakkak bir iç sava ı ortaya çıkaracak, hatta Rumeli büsbütün kopabilecekti. Üstelik çatı ma kızı tı ı zaman Düveli Muazzama müdahalesi de beklenebilirdi.

Abdülhamid'in karan bir yandan gelece in görülmesiyle oldu u kadar öte yandan verilen teminatlarla ilgilidir. Padi ah, 31 Mart olaylarında da bir tarafsız havaya bürünmü , isyanın özellikle Millet Meclisi'ni, ttihat Terakki Cemiyeti'ni yola getirece ini ummu tu. Nitekim Mabeyin Ba kâtibi Ali Cevat Bey,

fezlekesinde, Sultan'm isyan patlak verdi i gün oda-
sında bir imzasız mektup bulundu unu, bu mektupta
askeri ayaklanmanın kendi aleyhinde olmadı ının ya-
zıldı ını bildirmektedir. Abdülhamid, bu yüzden isya-
nı pasifhareketleriyle izlemi , Hareket Ordusu geldi-
i zaman da aynı pasifdavranı ı sürdürmek istemi tir.
Maamafih hemen söylemek gerekir ki, e er Mahmut
evket Pa a ve beraberindekiler günün heyecanına ka-
pılsalar ve Abdülhamid'i derhal devirmeye kararlı ol-
duklarını bildirselerdi, evhamlı padi ah mukavemete
karar verebilirdi.

MAHMUT EVKET PA A'NIN TELGRAFI

Ye ilköy'de toplanan ve Ahmet Rıza Bey'in yeri-
ne Sait Pa a'yı ba kanlı a getiren Millet Meclisi ilk i
olarak Abdülhamid'in halli meselesini ele almı tı.Mü-
zakereler gittikçe alevleniyor, milletvekilleri 31 Mart
isyanının kızgınlı ı, yurdun her yanından gelen ba -
lılık telgraflarının heyecanıyla padi ahı tahttan indir-
mek istiyorlardı.

Hareket Ordusu Kumandanı Mahmut evket Pa-
a ise böyle davranı ı zamansız ve gereksiz buluyor-
du. Aslında pa anın hakkı da yok de ildi. Zira asker
Rumeli'den me rutiyetle beraber padi ahı ortadan kal-
dırmak isteyenleri cezalandırmak için yola çıkmı tı.
Tersine davranı Hareket Ordusu'nun bir kısmını ve-
ya tamamını isyancılar tarafına geçirebilir ve Osman

lı mparatorlu u o zaman karanlı a gömülebilirdi. Zaten isyancıların adamları Ye ilköy ve çevresinde dolaıyor, Rumeli'den gelen askerleri kı kırtmaya çalışıyorlardı. Nihayet pa anın müdahalesiyle Meclis de iik bir karar aldı, stanbul hükümetine bir tezkere yazıldı. Bu tezkerede padi ah, Anayasa'ya sadık kaldığı müddetçe hayatının ve haklarının korunacağını söz ediliyordu. Ayrıca Mahmut evket Pa a, 10 Nisan 1325 günü sultana çekti i telgrafla, " kinci Ordu'nun geli i dolayısıyla birtakım kötü niyetlinin Padi ah'ın halledilece i haberlerini çıkarttıklarını, ancak bunların aslı olmadığını" bildiriyordu.

3 'üncü Ordu Kumandanı, ayrıca Sadrazam'a gönderdi i telgrafta da bir yandan Osmanlı donanmasının da kumandasını yükledi ine i aret ederken, öte yandan Abdülhamid'e dokunulmayacağını teminatını veriyordu. Yukarıda i aret etti imiz gibi Sultan Abdülhamid'i, i te bu teminat telgrafları, aksine karar almamaya yöneltmiştir. Padi ah, halledilse bile, hiç de ilse canını kurtarmayı da Hareket Ordusu'nun geli i sırasında dü ün mü tür.

K YANLI

Bu arada Ahrar Partisi'ne ba lı ya da muhalif mebuslardan iki taraflı çalış anların da amacı hem Abdülhamid'den hem de ttihat Terakki'den kurtulmaktır. Mesela Dr. Rıza Nur hatıratında unları yazmaktadır:

"Bolu mebusu Habib Meclis'te gizli bir celse yaptırıp kürsüye çıktı. Bütün mebusların Ye ilköy'e davet edildiklerini, derhal gitmeleri gerektiğini söyledi. Kandırdı. Baktım ki i fena, Meclis'i pençeleri altına alıp hareketlerinin me ruiyetini tastik ettirecekler. Ondan sonra istedikleri gibi karar verdirecekler. Dü ündüm ehre girerlerse harp olacak... Halbuki bu vaka ile it-tihatçılardan kurtulunmu tur. Böyle fırsat bir daha ele geçer mi? Bunları burada bir daha ezip i i bitirmeli. Dü ündüm ya Abdülhamid?.. Dedim ki aynı zaman-da onu da halletmek mümkündür. Derhal Harbiye Ne-zaretine gittim. Nazım Pa a'yı buldum. Bu zatla se-vi irdik. ttihatçıları sevmezdi. Asker onu pek sever, ne dese dinlerlerdi. Hem de Harbiye Nazırı idi. Bu se-fer dermansız halde buldum. Meseleyi ve fikrimi izah ettim. " i ten geçiyor. Sen u askeri topla 40 bin ta-limli askerin var, unları (Hareket Ordusu'nu) bir ham-lede bitir. Ondan sonra dön Abdülhamid'i hallet, i ler düzelsin" dedim. Baktım, dudakları morardı, titreme-ye ba ladı. Gayet aciz ve peri an tavırla: "Ben bunu yapamam" dedi.

Gerçekten Dr. Rıza Nur'un bütün ısrarlarına ra -men Nazım Pa a böyle bir maceraya girmemi ve dok-tor da kurtulu u Mısır'a kaçmakta bulmu tu. Nazım Pa a Hareket Ordusu'nun üzerine yürüseydi, onu eze-bilir miydi? Dr. Rıza Nur'a göre evet. Ona belgeler göstermektedir ki Erzurum'daki ordu ve ba ka birlik-ler stanbul üzerine yürümeye hazır dılar. Rıza Nur'un

kendi amacına varmak için Türk ordusunu birbirine kırdırmak iste ini açıkça ileriye sürebilmesi hırsların insanları nereye kadar götürdü ünü göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

KANLI ÇARPI MALAR

Hareket Ordusu 23 Nisan Cuma'yı 24 Nisan'a ba layan gece stanbul üzerine yürümeye ba ladı. Öncüler sabaha kar ı ehre girdiler ve stanbul'un bazı yerleri tutuldu. Sabah ise fiili i gal ba ladı. Harekâтта öncü kumandanları olarak Binba ı Fethi Bey (Okyar), Binba ı Enver Bey (Pa a), Binba ı Ali Hikmet Bey (Ayırdan) ve Binba ı Muhtar Bey (ehit) kolba ı olarak görev almı lardı. Ayrıca Hafız Hakkı Bey, 2'nci Ordu'dan smet Bey (nönü), Kâzım Bey (Karabekir), birliklere kumanda ediyorlardı. Hürriyet kahramanlarından Nizayi Bey (Resneli)'in çetecileri Hareket Ordusu'nun bir kolu idi. Bazı tarihçilerin yazdıklarına göre ordu, 25 tabur idi ve 4 alaya bölünmü tü. Bazılarına göre ise asker miktarı 22 tabur kadardı. Ayrıca 10 süvari bölü ü, 9 batarya i galde görev almı lardı.

Enver Bey'in kumandasındaki birlik Ta kı la üzerine yürüdü. Ne var ki kı ladaki neferler, bir söylentiye göre 7'nci Alay Kumandanı Albay smail Hakkı Bey'in çabasına ra men, cephaneli i ya ma edip silahlандılar ve Enver Bey'in birli i üzerine iddetli bir ate ba ladı. Hareket Ordusu'nun stanbul'u i gali sı

rasında en kanlı olaylar gerek Ta k ı la, gerekse Tak-
sim K ı lası'nda ba ı bozuk eratin cahil komutanlara
uyarak mukavemete kalkması üzerine meydana gel-
mi tir. Nitekim Enver Bey'in birli inde zayıat artınca
Ta k ı la, Harbiye bahçesine yerle tirilen bataryalarla
topa tutulmu , ayrıca yarma hareketi yapmak isteyen
avcılar makineli tüfekle biçilmi tir. Ta k ı la'daki is-
yancılarla Enver Bey birli inin çatı ması a a ı yuka-
rı bir gün fasılsız sürmü tür. Yine Taksim bölgesinde-
ki sava Ta k ı la'daki kadar uzamamakla beraber kan-
lı olmu , birli in kumandanı Binba ı Muhtar Bey vu-
rulmu tur.

Hareket Ordusu'nun ehre giri ini ve di er olay-
ları kısaca gözden geçirelim:

OLAYLARIN PANORAMASI

* İlk ate Davutpa a K ı lası yönünden gelmi , cu-
ma selamlı ına giden süvarilerle k ı lanın etrafını i -
gal eden piyade arasında kısa bir çarpı ma olmu tur.
Çarpı madan sonra süvariler Beyazıt'taki Harbiye Ne-
zaretine çekilmi lerdir.

ir Harbiye Nezaretinde bulunan isyancı askerler
kendi ba larına harekete geçip Edirnekapı'yı tutmak
istemi lerse de, kısa sürede püskürtülmü lerdir.

* Rumeli jandarmasıyla birle en Harbiye ö ren-
cileri Beyo lu'nu tutmu lar, ayrıca bir bölük Harbiye
li de sefarethanelelerin kapılarını tutmaya memur edil-
mi lerd.

ık Hareket Ordusu, topçu k1 lasından gelecek ate ihtimaline kar ı Talimhane gerisindeki çukurlu a yerle tirilmi ti. Topçu k1 lasındaki asker teslim teklifini kabul etmeyince derhal kar ılıklı ate ba lamı ve ate bir süre devam etmi tir. Bir ara pencerelerden gelen "Ya asın hürriyet" ç1 lıklarına aldanan Hareket Ordusu Birli i Taksim k1 lasına açık açık ilerlerken çok iddetli bir ate e daha tutulmu lar ve hayli kayıp vermişlerdir. Sonunda k1 la topraklarla dövölmek ve yıkılmak suretiyle ancak teslim olmuş tur.

* Topçu k1 lasının tesliminden önce birlik kumandanı Kurmay Binba ı Muhtar Bey'in vurulması gerçekten talihsizliktir. Ordunun genç ve aydın subayı olan Muhtar Bey, yanına bir subay ve bir müfrezeye alarak Taksim Karakolu önünde Harbiye'ye doğru yürüyü e geçmi ve o sırada kar ısına k1 ladan kaçan birkaç isyancı avcı askeri çıkmı tır. Askerler müfrezeyi görür görmez ate e ba lamı lar ve ilk kur unla Muhtar Bey vurulmu tur. Binba ının vuruldu u yer bugünkü ehit Muhtar Caddesi'dir.

ic Ta k1 la'daki vuru ma daha önce i aret etti imiz gibi Hareket Ordusu'nun stanbul'u i gali sırasında en fazla can kaybına sebep olan küçük çapta bir sava tır. Ta k1 la'ya hücum eden birli in ba ında Binba ı Enver Bey bulunuyor ve harekâtı, imdi Divan Oteli'nin kar ı tarafında, halen mevcut bir apartmanın çatısından yönetiyordu. K1 ladaki avcı taburları Harbiye'den yapılan top ate i kar ısında tıpkı Topçu K1

lası'nda oldu u ekilde teslim olacak gibi davranmı - lar, fakat birlik kılıyla do ru yürüyü e geçince iddetli bir yaylım ate ine giri mi lerdir. Bu ate yüzünden Hareket Ordusu Birli i hem hayli zayıf vermi , hem de geriye çekilmek zorunlu u ile kar ı kar ıya kalmı tır. Ancak top ate i ile uzun süre dövüldükten sonradır ki, Ta kılıla teslim olmu tur. Ta kılıla'nın teslimi sırasında kaçmak isteyen isyancılardan bir kısmı öldürülmü , bir albay da kur una dizilmi tir.

* Beyo lu kesimindeki kanlı vuru malar kadar Babıali'de olanlar da Hareket Ordusu Birli i'ne hayli kayıp verdirmi tir. Edirnekapı'dan ehre giren avcı askerleri Babıali'ye geldikleri sırada Sadaret binasını korumakla görevli, fakat aynı zamanda isyan etmi olan taburun iddetli ate iyle kar ılı mı lardır. Hareket Ordusu Birli i derhal mevzi almı , buna kar ılık Babıali taburu da di erlerinden daha intizamlı olarak mevzilere girmi ler ve ate e ba lamı lardır. Bu yüzden kısa sürede Babıali ve Ca alo lu sava meydanı haline gelivermi tir.

Babıali'deki sava ta, bugünkü ran Konsoloshanesi'nin kö esine, imdi Derleme Müdürlü ü olan binanın yanına, Milli E itim Müdürlü ü'nün soka ına yerle tirilen toprak hayli i görmü , bir yandan Babıali dövülürken, öte yandan piyadenin morali yükseltilmi ve ak ama kadar süren sava sonunda isyancılar teslim alınmı lardır.

VE YILDIZ

Beyolu bölümünde bütün karakollar ve kıllar ele geçirildikten sonra Yıldız'ın etrafındaki muhasara özellikle takviye edilmişti. Yıldız çember içine alınmıştı. Çünkü Abdülhamid'in seçme askerlerden kurulu muhafızları vardı. İkinci Fırka adı altında toplanan muhafızlar arasında özellikle Arnavutlar vuruş maddesinde ün almışlardı. Ayrıca fırkanın bataryaları, süvari bölükleri de gerek donatım, gerek eratin eğitim bakımından kuvvetliydi. Kısacası, Muhafız Fırkası, Hareket Ordusu'na uzun süre mukavemet edebilir ve savaş sırasında Yıldız Sarayı da yerle bir hale gelebilirdi. Nitekim Hareket Ordusu öncüleri Yıldız önlerinde görülür görünmez fırkaya bağlı askerler, sarayın cephaneli iniş ya malamları ve hendeklerde mevziye girmişlerdir. Ancak Sultan Abdülhamid, askerlerin silah atmamaları için kesin emir vermiş ve kumandanları eliyle bir kısmını silahtan arındırmıştı. Bir kısmı ise Beşiktaş'a inerek karışmışlardır. Hareket Ordusu da İstanbul'da temizliyi yapmış, birliklerini Yıldız'a yığmıştı. Yıldız Harekâtı'nı emretmiş Turgut Paşa yönetiyor, genç kurmaylar Fethi Bey, İsmet Bey, Paşa'ya yardımcı oluyorlardı.

YILDIZIN GAL

İkinci fırka silahını bıraktıktan sonra Yıldız'ın işgaline sıra gelmişti. Ancak emretmiş Turgut Paşa Yıldız

dız'da hâlâ muhafız askeri bulundu undan üpheleniyor, teslim alman silah sayısıyla 2'nci firkanın mevcudu arasındaki fark bu üpheyi büsbütün arttıyordu. Bu yüzden halk arasında çıkan, sarayın dinamitleneci i söylentileri saraydakilerin de kula ına gitmi , Mabeyin Ba kâtibi Cevat Bey hariç, memurların hemen hepsi Yıldız 'ı terk etmişlerdir. O kadar ki, elektrik memurları, kandilciler sıvı tıkları için saray karanlıkta kalmıştı.

Muhasara iki gün kadar sürdü. İkinci gün olan pazartesi, ak ama doğru içeride asker kalmadığı anlaşıldıktan sonra Yıldız i gal edildi. Askerler sadece harem dairesine girmediler, sarayda bulunan a çı, u ak, musahipler tutuklandı.

Savaşla sonuçlanmamış, isyan artık bastırılmı ştı. 25 Nisan'da sıkıyönetim ilan edilecek, isyancıların eleba ıları birer iki er sigaya çekilecek ve toplanan Meclis bu defa alkış lar arasında Abdülhamid'i tahttan indirecekti.

ABDÜLHAMİD TAHTTAN İNDİRİLDİ

Ye ilköy'den İstanbul'a dönen Millet Meclisi'nin ilk toplantı gündeminde Sultan Hamid'in tahttan indirilmesi vardı. Fakat geriptir ki, Meclis bu işin sorumluluğunu üzerine alamamış, önce Ayan'm, hal meselesini konuşması için fetva istenmesi yoluna gidilmiştir.

Fakat Fetva Emîni Nuri Efendi isteneni vermeye yana madı ı için yük, eyhülislam Ziyaettin Efendimin omuzlarına yüklenmi tir. Neticede Meclis, halî kabul etti ve kurulan bir parlamento heyeti karan Abdülhamid'e bildirdi.

Hamid'in yerine Mehmet Pa a Efendi tahta geçmi ve eski padi ah o gece trenle Selanik'e gönderilmi ti.,

KAÇANLAR, YAKALANANLAR

Hareket Ordusu'nun duruma hâkim oldu u anlaşılır anlaşmaz, 31 Mart olaylarını yaratanlar, birer ikiler İstanbul'dan, Osmanlı diyarından kaçabilmenin yollarını aradılar.

Kaçanların ba nda Volkan gazetesi sahibi Dervi Vahdeti, Kâmil Pa azade Sait Pa a, Abdullah Zühtü, Ali Kemal, Berat mebusu smail Kemal, Serbesti gazetesi ba yazarı Rifat, Ergiri milletvekili Müfit, Ah rar Fırkası Genel Sekreteri Nurettin Ferruh bulunmakta idiler. Ayrıca, Prens Sabahattin Bey, Mizancı Murat Bey, Osmanlı gazetesi sahibi Ahmet Fazlı Bey de tutuklanmı lardı. Bunlardan Prens Sabahattin Bey'le Ahmet Fazlı Bey serbest bırakıldı. Murat Bey, Rodos'ta ölünceye kadar kalebentli e mahkûm edildi. Mevlanazade Rifat ve Sait Pa a hakkında gıyaben verilen kararda Rifat Bey, 10 yıl süre ile sürgün cezası aldı, Sait Pa a da askerlikten tard edildi.

Ue ayrılan sıkıyönetim mahkemelerinden ilk karar 3 Mayıs'ta çıktı ve derhal infaz olundu. 13 ki i asılmı tı. Bunlar askerin basma geçip kumandayı ele alan avular dı. Ayrıca, Nazım Pa a ile Aslan Bey'i öldüren 5 ki i Ayasofya'da, yine askeri te vik eden 5 avulu ve onba ı Beyazıt'ta, Mülazım İlyas'ı öldüren üç er köprüde idam edildiler.

12 Mayıs'ta Ali Kabulî Bey'i öldüren 16 ki inin sekizi Kasımpa a, di erleri ise Be ikta ve Beyazıt'ta asıldılar ki, bunlar deniz askerleriydiler.

isyancılarla i birli i yaptıkları için 17 Mayıs'ta asılan 5 ki iden ba ka, saraydan Ba musahip Cevher A a, tütün kıyıcısı Mustafa A a, Tüfekçi Albay Halil, Danı tay üyelerinden Tayyar, Protesto gazetesi yazarı Nadiri Fevzi, Rüsumat Kalemi Müdür Yardımcısı Tevfik ve Dervi Vahdeti'nin arkadaş larından En derunlu Lütfü, 27 Mayıs'ta asılanlar arasındadırlar.

Son partide ise Dervi Vahdeti ile birlikte, yaver ve hafiye Kabasakal Mehmet Pa a, Erzurum'da isyancıları destekleyen Yusuf Pa a, ttihadı Muhammedi Cemiyeti'nden Yüzba ı Hakkı, spatari'yi öldüren zmirli Saim vardı.

Ayrıca, Meclis'te isyancılar adına nutuk atan Hoca Rasim müebbet, Tüfekiba ı Tahir ile kinci Tüfekçi Küçük Tahir Pa alar 6' ar yıl küre e mahkûm edilmi lerdı.

Abdülhamid'in yakınlarından Serasker Rıza, Hasan Rami, Zeki, Memduh Pa alar, daha sonra Büyü kada'ya sürüldüler.

DERVİ VAHDET 'NİN KAÇIŞI

Hareket Ordusu'nun İstanbul'a yaklaşması Vahdeti'yi tedirgin etmiş, yobaz, daha isyanın 5'inci gününü kaçmayı tasarlamıştı. Önce İngilizlerin adamı Sait pa'ya başvurdu ve onun tavsiyesiyle Mehmed Vahdettin'in sarayına sığınmak istedi. Vahdettin'in red cevabı üzerine Gebze'ye kaçtı. Bütün ümidi ilçede hayli kuvvetli olan İttihatçı Muhammedi Cemiyeti vasıtasıyla kaçmasını kurtarmaktı.

Kıyafet değiştirerek Gebze'den yola çıktı. Niyeti İzmir'e gitmek, Ege'den yabancı bir ülkeye kaçmaktı. Bir kılavuz aldı, trende iki subayın kendisinden üphelenmesi üzerine Hereke'de indi. Yollarda konaklayacağı konaklara Bergama'ya geldi. Oradan bir arabayla İzmir'e geçti. Para bulmak için başvurdu ve bir hemehrisi tarafından ihbar edildi, yakalandı ve İstanbul'a gönderildi.

16 Mayıs tarihli Tanin, Derviş'in yakalanmasından sonraki tafsilatı verirken, sorgusunda hüviyetini belli etmemek için nasıl direndiğini yazar. Bu direnme karışında İzmir Savcısı, ihbar eden hemehrisini çağırır ve nihayet Derviş her şeyi bülbül gibi söylemeye mecbur olur. 18 Mayıs tarihli Tanin'de ise Volkan sahibinin Aleksandros vapuru ile İstanbul'a getirilmesinin hikâyesi şöyledir:

"Vapur rıhtıma yaklaşırken yaklaşmaz Vahdeti'nin kötü ayağından olacak ki, hava birdenbire karardı. Fır

tına iddetlendi, ya mur ya dı. Bu vatan hainini görmek üzere kadm erkek birçok ki i rıhtımın üzerinde idiler. Bir sandala atlayarak vapura çıktım. Do ruca Vahdetimin bulundu u yere gittim. Ufak iki yataklı bir kamaradaydı. Orta boylu, biraz i manca, sakalını makine ile kestirmi , saçları alelade, ba ında bir püskül süz fes, arkasında aba, vardı. alvar giymi ti. Yüzünde pi manlık i areti görülmüyordu. Yalnız gözlerini bir noktaya dikerek mütemadiyen dü ünüyor gibiydi. Gericilerden Çerke Salih'le, medrese ö rencilerinden Ahmet Hilmi beraberinde idiler. Vapurdan çıkarılıp önce Sarayburnu'ndaki Askerlik Dairesi'ne, oradan Divanyolu'nu takiben Harbiye Nezareti'ne götürüldü..."

Dervi Vahdeti'nin yargılanması bir aydan fazla sürdü. 25 Haziran'da idamına karar verildi.

Vahdeti kendini kurtarmak için hayli çaba göstermi , sonunda Hareket Ordusu Kumandanlı ı'na verdi i bir dilekçe ile, deli oldu unu ileri sürerek, mahkemenin bu durumu göz önüne almasını istemi tir. Dervi 'in mektubu sadele tirilmi ekliyle öyledir:

"irsi olarak asabi nöbetler geçirdi im için ço unlukla yazdı ım eylerin faydasını ve zararım dü üne-meyecek durumda bulundu umu Sıkıyönetim Kumandanlı ı'na.bildirmi tim. Nazara almadılar. Bunu adalet adına söylemek zorunlu undayım."

Dervi Vahdeti gerçekten deli miydi? Yazılarına bakılırsa onda bir ruhi sapıklı ın, muvazenesizli in

bulundu u göze çarpıyor. Fakat bu muvazenesizli in yanında haris oldu u ve kendisini pek kurnaz zannetti i de bilinmektedir. Ayrıca Vahdetimin bir karakteristi i de her kalıba girebilmesidir. Hele ucunda para ve can olunca Dervi , söylediklerinin tersini yapmaya da hazırdır.

KARAR

Sıkıyönetim Mahkemesi'nin kararından ilgi çeki ci bölümler Vahdeti'yi daha iyi tanımamıza imkân verebilir. Bakınız ne diyor, mahkeme:

"Volkan gazetesi imtiyaz sahibi olup fesat çıkaran yayınlarıyla geçen Mart'm 31 'inci Salı günü meydana gelen irticai ve askeri ihtilali hazırlamaktan sanık olan ve Birinci Sıkıyönetim Mahkemesi'nin derin soru turma ve yargılaması sonunda hiçbir ilmi ve içtimai terbiye görmeyerek, imdiye kadar içki ve arkıcılıkla serseri bir hayat geçirmi oldu u sorgu sırasında kendi itirafıyla meydana çıkan, Mehmet o lu Kıbrıslı Dervi Vahdeti adındaki ahıs Volkan gazetesini yayınlamaya başladığıktan sonra, firarından dolayı arkasından kanuni takibat yapılan Emirîzade Ömer Lütfi ile birle erek ittihadı Muhammedi adı altında bir cemiyet kurmayı kararla tırmı , gazetesini önce bu cemiyetin yayın organı haline getirmi , sonra da Ömer Lütfi'yle arkadaş larını terkederek cemiyeti kendisinin idare etti i anlaşılmı tır. Bu arada iyi niyetle

gazetesine müracaat eden bazı ulemâyı Cemiyete üye olarak ilan etmi , bu yüzden safvatanda ları da çekerek onlara ubeler açtırmı tır. Cemiyetin fikirlerinin yayıcısı ve ba kanı sıfatını takınarak din ve eriat perdesi altında mütemadiyen yayınladı ı tahrik edici ve fesat çıkarıcı makaleleriyle halkın üzerinde özel bir etki yaptı ı gibi, kı lalara sokulan Volkan gazetesindeki Mehdiyane yazılarıyla askeri etkisi altına almı ve bunları hükümetle Millet Meclisi ba kan ve üyelerinden bazılarının aleyhine sevk etmi tir. nkâra ra men Vahdetimin 31 Mart günü Millet Meclisi önündeki askerler arasında bulundu u da ortaya çıkmı tır..."

Kararda da görülmektedir ki, Dervi Vahdeti aslında her eyi yapabilecek tıynette bir serseridir. 2'inci Me rutiyet'in anar isi kendisine fırsat vermi , memleketi 31 Mart'a kadar götürmü tür.

ABDÜLHAM D' N YARGILANMASI MESELES

syancıların duru masını bitiren 1 'inci Sıkıyönetim Mahkemesi hazırladı ı raporda, tahttan indirilen Sultan Abdülhamid'in de yargılanmasını ister. Fakat Tevfik Pa a'nın yerine geçen Hüseyin Hilmi Pa a kabinesi bu teklifi kabul etmez. 1 'inci Sıkıyönetim Mahkemesi'nin Abdülhamid'in yargılanması için ileri sürdü ü gerekçe ana hatlarıyla udur:

1 Abdülhamid, hafiyeli i ortadan kaldıraca ını

ilan etti i halde vaadine uymamı , 2'nci Me rutiyet'in ilanından itibaren yeniden hafiyeler kullanmaya ba - lamı tır. Bu arada ttihat ve Terakki Cemiyetimin Se - lanik Kongresiyle stanbul'daki bütün toplantı ve kon - feranslara hafiyeler gönderilmi tir.

2 Mabeyn tütün kıyıcısı Mustafa, Birinci Musa - hip Cevher A a, tüfekçilerden Albay Halil'i kötülük vasıtası olarak seçmi , bunları, me hur hafiyelerden Danı tay Ba kanlı ı eski Tefti Heyeti üyesi Nadiri Fevzi, eski Gümrük Dairesi statistik Kalemi Müdür Yardımcısı Tevfik Beylerle temasta bulundurmu , hep - sine paralar vermi tir.

3 Volkan gazetesine Cevher A a eliyle para gön - dermi , Serbesti gazetesini sahibi Mevlanazade Rıfat Bey'i öldürmesi için Albay Halil'i memur etmi tir. Halil Bey'in vasıta bulması için teklif yaptı ı Danı - tay üyesi Tayyar bu i e kar ılıık 3000 lira istemi tir. Mevlanazade Rıfat Bey yerine Serbesti Ba yazarı Ha - san Fehmi'nin öldürülmesinden sonra Abdülhamid kendi el yazısıyla, tütün kıyıcısı Mustafa'dan duruma ait jurnal talep etmi ve bu yazıyı Mustafa, asılaca ı gün ilgililere vermi tir.

4 Asi askerler tabur tabur Yıldız'a geldikçe Ab - dülhamid isyancılara iltifat göstermi , hatta Ali Kabu - li Bey'i getirenlerden ikisini yanma ça ırmı , konu - mu ve sonunda Binba ı, kendi gözü önünde öldürü - lüp cesedi a aca asılmı tır. Abdülhamid durum böyle iken Ali Kabuli Bey'i öldüren âsi askerlerin elindeki sanca a Mecidî ni anı taktırmı tır.

Aslında bu gerekçeyle Sultan mahkemeye çekilebilirdi. u var ki, kabinede ne eyhülislam, ne de Adliye Nazırı Necmettin Molla, 33 yıl iktidarda kalan bir padi ahın tahttan indirildikten sonra yargılanmasına razı olmadılar ve rapor, Harbiye Nezaretine iade edildi. Mamaafih Hareket Ordusu da Abdülhamid üzerinde ısrar etmemi tir. Çünkü Mahmut evket Pa a stanbul'a girerken Padi ahın kılma dokunulamayacağı hakkında hem garanti vermi tir, hem de Abdülhamid mukavemete kalkmadığı için, gerek orduda, gerekse milletvekilleri indinde suçlarını kısmen de olsa affettirmi ti.

BASININ TUTUMU

31 Mart olaylarından önceki basın tutumuna giri bölümünde i aret etmi tik. Bu dönemde basın, ço-unlukla ttihat ve Terakki Cemiyeti'ne kar ıdır. Ama Hareket Ordusu stanbul'a dayandıktan, hatta dayana-ca ı ö renildikten sonra tutum birdenbire de i ir. Bir gün önce Cemiyet'e kahrolsun diyenler, bir gün sonra Cemiyet ak akçısı kesilirler. Yine bir gün önce orduyu umursamayan, askerleri birbirine sokmak isteyenler için ertesini gün ordu ba tacıdır, Me rutiyet'i kurtarmaktadır.

Bakınız, Ahmet Cevdet Bey'in " kdam" gazetesi 2 Nisan 1325 tarihli nüshasında, yani Hareket Ordusu gelmeden önce neler yazıyor:

1 N SAN GECES

" 1 Nisan gecesi Osmanlı devrim tarihinde mühim bir sayfa te kil eder. Gece bütün siyahlı ıyla stanbul ufuklarını kapladı ı zaman, gündüzün hareketleriyle yorgun dü mü olan Osmanlı milleti evlerine çekiliyor, fakat asker, gizli cemiyetin (ttihat ve Terakkimin) istibdadına son vermek, slam eriatına göre gerçek adaleti sa lamak için büyük bir sabırsızlık içinde atamacak Sadrazamı, Harbiye Nazırını bekliyordu.

stanbul'un azametle ufuklara do ru yükselmi minareleri gece karanlı ı içinde kalbe bir yücelik verdi i sırada uzaktan uza a boru ve mızika sesleri, silah patırdıları, ya asın avazeleri i itiliyor, caddelerden geçen askerlerin süngüleri havagazlarmm yorgun ı ıkları altında parlıyordu. Osmanlı askerlerinin sabah Aya sofya Meydanı'nda toplanmaları ne kadar heybetli olmu sa, gece kılalarına dönmeleri de daha çok heybetli olmu tur. Gecenin sonsuz karanlı ı içinde uzaktan uza a i itilen muzika sesleri, âni inkılabın sükûnet bulmasına bir delil olarak kabul edilmi , kalblere büyük bir sükûnet gelmi tir. Asker bir yandan hürriyet havası çalarak ilerliyor, öte yandan kı lasına dönen bir taburun selam havası çalarak çok kez "Padi ahım çok ya a!" sesini ayyuka çıkardı ı i itiliyordu.

Saat be buçu a do ru idi. Müthi bir yaylım ate-i her yanı büyük bir deh et içinde bıraktı. Gecenin ba laması yüzünden bilgi edinemeyen halkımızı ol

dukça endi elendiren bu gürültülü askerın zafer sevincinden ba ka bir ey de ildi. Askerler vatanda larına yarayan bir hizmeti ifa etmekten dolayı zevkle havaya ate ediyorlardı..."

Yine kdam gazetesinin aynı tarihli nüshasından bir ba ka yazı ba lı ı "Osmanlı hamiyetinden bekle-di imiz" :

" ki gündür bu memleketin geçirdi i olaylar gerçekten hepimiz için ibret vermi olsa gerektir. Asker karde lerimizin do u tan gelen faziletlerini, iyilik-severliklerini, hukuka ba lılıklarını, Osmanlı erefini korumalarını biz de il, yabancılar da takdir ettiler. Fakat birtakım dü manlar vardır ki, onlar bu durumu, ihtimal, ba ka ekilde gösterirler, gösterebilirler.

imdi bu yönde gerçe i Avrupa'ya teslim ettirmek ci-handa en mukaddes görevimizdir. O görev ise ilk önce me veret usulünün me ru olarak memleketimizde, milletin iste ine uygun ekilde uygulanmasıyla müm-kündür. Zaten eriat hükümleri de bunu emreder..."

TT HAT TERAKK 'S Z

Görölüyor ki 31 Mart olaylarının çıkı ından, genellikle memnun olan " kdam", sadece Me rutiyetin devamını istemektedir. Ancak istedi i " ttihat Terak ki"siz bir me rutiyettir. Aynı gazetenin olayları verirken bakanların bile öldürölü ünü adi bir zabıta olayı imi gibi göstermesi de ilgi çekici. Mesela Adliye ve

Bahriye nazırlarının hikâyesi öyle anlatılır bu gazette:

" yice tahkik edemedi imiz bir söylentiye göre mabeyne, istifalarını vermek üzere arabayla giden Adliye Nazırı Nazım ve Bahriye Nazırı Rıza pa alar Sirkeci'ye do ru indikleri sırada çevrilip Meclis binasının önüne getirilmilerdir. Bazı ki ilerin söylediklerine göre Bahriye Nazırı Rıza Pa a orada tabancasını çıkarıp asker üzerine ate etmesiyle onlar da karılık olarak Adliye Nazırı Nazım Pa a'yı Ahmet Rıza Bey zannıyla vurmuşlardır. İlk kur un Adliye Nazırıma isabet etmiş , eski Bahriye Nazır ise aya ından yaralanmıştır."

kdamın aynı nüshada başka olayları vermiş inde de bir memnuniyetini i areti vardır. ûrayı Ümmet ve Tanin gazetelerinin yay ma edildiğini öyle anlatır:

"Dün halk ttihak ve Terakki Cemiyetimin organları olan ûrayı Ümmet ve Tanin gazeteleri idarehanelerine hücum ederek, kapılarını kırmış lar ve içeride bulunan gazetelerle gerekli aletleri, tamamen yay ma ederek makineleri parçalamış lardır. Hurufat, (kur un harfler) halk arasında bölü ülmüş tür."

Haberlere devam edelim:

"Eski Kabine:

Haber aldığımızı göre hükümet askerini harekete geçireceğini bir gün önce öğrenerek eski Sadrazam Hüseyin Hilmi Pa amının kona ında toplanmış lar ve görüşmeler sonunda olayın çıkmasını önlemek için acele

olarak Selanik ve Edirne'den asker istemeye karar vermişlerdir. Harbiye Nazır'ın da toplantıdan sonra sabahleyin nezarete gelerek askerlerin olaya karı mamalarını istemi se de ba arı kazanamamı tır."

"Yüzba ı spatari Efendi:

Önceki gün öldürülen Süvari Yüzba ısı spatari Efendi, kasti de il, bir yanlı anlama sonucu kazaen vurulmu ve bundan askerlerin hepsi müteessir olmu tur."

"Kaçak Bir Subay:

Tophane'ye ba lı Te men Muhittin Efendi dün Tophane Talimhane Meydanı'nda nöbet beklemekte olan bir askere kar ı rövolverle ate etmi , fakat kurunu isabet etmemi tir. Subay oradan kaçıp ba ına apka giyerek sahildeki bir sandala atlamı ve denize açılmışı tır. Ne tarafa gitti i anla ılamamı tır."

"Yaralama: "Birinci Süvari Tümeni subaylarından Yüzba ı Nail Efendi bir te menle birlikte önceki gece Yıldız'da Saat Kulesi önünde duran bir askeri tabanca ile yaralamı lar ve Osmanlı askerleri tarafından kar ılık olarak öldürülmü lerdir."

kdam, 15 Nisan'da (Askerimiz) ba lıklı yazısıyla isyancıları büsbütün tutmakta, ancak bunların Sultan Hamid'e itaat etmeleri gerekti ini yazmaktadır.

"... Dün Haydarpa a vapurunda Osmanlı askerlerinden üç neferle beraberdik. Bunlardan i itti imiz sözler bizi hayrete ve ciddi dü üncelere götürdü.

Gerek askerın, gerekse ordunun gelece inin garantisini için bu her biri bir fazilet örne i olan askerimizin hissiyatını ve dertlerini iyi anlamak lazımdır.

Bunu anlayacak kimdir? Bittabi asker içinde büyü-
mü saç ve sakal a artmı , bir Müslüman askerinin dü-
üncelerine yakından vakıf olmu pa alar ve subaylar.

Dünkü neferin sözünü hiç unutamayaca ız. O, Al-
manya'da e itim görmü , oldukça genç, fakat askerın
hislerini anlamaktan aciz bir genç kumandan için de-
di ki:

(Okuyup yazmak ba ka eydir, medeni adam ol-
mak yine ba kadır. Böyle medeni olamamı bir suba-
yın okuyup yazmasından biz askerler faydalanamayız.
nsan önce medeni olmalı.)"

kdam daha sonra davranı ların nasıl olması ge-
rekti i hakkında uzun uzun ahkâm yürütür, bu arada
askerlik e itiminin yüklülü ünü ele tirir ve sonunda
askerlerin padi aha ba lı olmalarını salıklar.

kdamdan gerek buraya aldı ımız, gerekse aynı
mahiyetteki di er yazılarından çıkan sonuç udur:

Gazete 31 Mart isyanını, ttihat ve Terakki Cemi-
yetinin istibdadına son verdi i için alkı lamakta, ce-
miyetin orduyu kandırdı ını, fakat asker durumu an-
layınca i lerin ters döndü ünü ileri sürmektedir. Ga-
riptir ki stanbul'da yayımlanan Rum gazeteleriyle Yu-
nan basını da "31 Mart"ı aynı açıdan görmektedirler.

SERBEST VE VOLKAN

Mevlanzade Rifat'm Serbesti gazetesi de Hasan
Fehmi'nin öldürülmesi vesilesiyle olaylardan hemen
sonra ttihad ve Terakki Cemiyeti'ne ve Te kilatı'na

kar ı iddetli bir kampanyaya giri ir. Gerçi Serbesti, mesela ttihadı Muhammediye Cemiyeti'ni desteklemez. Fakat isyancıları içli yazılarla mükemmel tahrik eder.

31 Mart'tan sonra Valkon gemi aızıya almı , isyancı askerlerle arasındaki ba lantı pek açık hale gelmiştir. Nitekim gazetede çıkan ilanlar ve Dervi 'in ö ütleri bu ba lantıyı ortaya koyuyor.

Mesela 4 Nisan 1325 tarihli Volkan'dan:

"Asker arkadaşlarımızdan rica. ıriatı Garrai Ahmediyenin kabulü için etmi oldu umuz nümayı teperakende hizmetlerde bulunan Rûfekanm noksan silahlan Tophane fabrikasmca verilmi ti. Eslihanm bir kısmı hâlâ fabrikaya teslim edilmedi i cihetle herkesin bulundu u mevkide usulü veçhile teslim edilmesi ve bir de vatanda larımızın yedlerinde görüldü ü takdirde alınıp gönderilmesini ıriatı Muhammediye adına rica ederim. (Tophane Sanayi Alayı'nda Erzurumlu Halis Abdullah)"

5 Nisan 1325 Volkan:

"U mum asker karında larımıza nasihat

1 Nisan'da Meclis binası önünde içtima eden asâkir i ahanenin fikirleri herkesçe malum olmu tur. Alıanın yardımıyla arzumıza nail olduk ve bu harekâtımızı ecnebi devletlere vancaya kadar takdir ettirdik.

ükürler olsun, askerlik adına u kazanmı oldu umuz namı celil ile iftihar etmeliyiz mızalar."

6 Nisan 1325:

"islam kadınlarımızın Bedesten Çar ısı'nda ve Beyo lu'nda bazı kötü mahallerde dola maları ve dük- kânlar içinde görülmeleri eriata aykırı oldu undan slam kadınlarının bu halden feragat etmeleri ihtar olu- nur Umum askerler."

Aynı tarihte ve aynı nüshada Vahdeti'nin ricası:

"Mesela 4'üncü avcı taburu, altıncı alay namına kadınlarımızın Beyo lu'nda vs münasebetsiz mahal- lere öyle açık saçık gitmemelerini talep ediyor. Evet biz de sizinle beraberiz. Lakin bize matbuata biraz müsaade ediniz ki, imdiki halde pek büyük i lerle me gulüz. Onları yoluna koymak üzere çalı alım..."

180 DERECE DÖN Ü

Hareket Ordusu stanbul'a sızıp hâkim olduktan sonra " kdam"ın yazdıkları 10 15 gün öncekilerin ta- mamen tersidir. Volkanda ise Dervi Vahdeti, kurtu- lu u kaçmakta bulmu tur.

Bakınız kdam 2 Mayıs Pazar nüshasında "Ya a- sın Ordu" ba lı ıyla duruma hâkim olan orduyu nasıl alkı lıyor:

"... Bu fedakâr gönüllülerin son hürriyet sava ı sı- rasında gösterdikleri çabayı ve büyüklü ü Mahmut evket Pa a kumandasında stanbul surlarında ifa et- tikleri vatan hizmetini yad etmek bizim için en büyük, en önemli bir görevdir.

Osmanlı gönüllüleri stanbul ufuklarının istibdat

bulutu ile örtüldü ünü duyar duymaz büyük bir heyecan içinde kalmı lardır. stibdadın merkezine yürümek için birbirleriyle adeta müsabakaya giri mi lerdir. Herkes be ikteki yavrusunu, hasta annesini, biçare karısını bırakarak silahlanıyor, bu erefe nail olmayan genç mektepliler, gönüllü kafilesini götüren trenin önüne yatıyorlardı.

Manastırda, Selanik'te, Arnavutluk'ta, vatanın hemen her kö esinde Abdülhamid'in istibdadını mahvetmek, vatani bu son felaketten kurtarmak, Osmanlıların en büyük bir siyasi terbiye ve vatanperverlik hisleri ile dolu olduklarını bütün medeni dünyaya göstermek için takdir edilecek bir hamiyet yarı masına giri liyordu.Bütün Osmanlılar temmuz me rutiyet devriminin koruyucusu ve faili olan orduya katılmak istiyor ve bu orduyu yöneten genç, muktedir, çalı kan ve ate parçası olan hamiyetli subaylar arasında vatanın en büyük gününden hisse almak bahtiyarlı ını arzuluyordu..."

"... Binaenaleyh vatani istibdattan kurtaran, milleti saadete götüren etkenleri inceledi imiz zaman bir yüksek kuvveti, silahlı kuvvetleri takdis etmemiz gerekir ki, o da muzaffer ordumuz, anlı subaylarımızda."

Kısa bir süre önce yere batırılan subaylar, görülüyor ki bu defa göklere çıkarılmaktadır. Gerçi kdam yazılarında ttihat ve Terakki Cemiyeti'nden söz etmez. u var ki, bu yazılarda göze çarpan bir çabayla ö dü

ü subaylar daha önce aciz dedi i ittihatçı subaylardan ba kaları de ildir.

"T Ü R K B A S I N I 3 1 M A R T T A S I F I R A L D I "

31 Mart'ta basınının durumu ve tutumuna biraz daha açıklık kazandırmak için Hüseyin Cahit Yalçın'm, "31 Mart'ta Türk basını sıfır aldı" ba lı ıyla kaleme aldı ı yazılardan bir örnek verelim: Olaylar sırasında en büyük tehlikeyi atlatan, bir Rus vapuruyla önce Odesa'ya kaçıp, oradan da Selani e giden Hüseyin Cahit bakınız ne diyor:

"Askerlerimiz ba lıklı bir makale, Yeniçeri ananesini ihya ederek stanbul sokaklarını yüzden çok subay ve sivil kurban kanıyla boyayan asilere dalkavuklu a ba lıyordu... (kdam) nazarında sokakta ba lan ta la ezilen subaylar haksızdı, çünkü subaylar idman i inde takat ölçüsünü geçmi lerdı. Ve böyle yapıлып yapılmadı ı bilinmez oldu u halde rastgele bir subayın böyle meçhul bir hareketin cezasını neferler elinde parça parça edilerek çekmesi do ru idi...

Bu noktada bizim Türk basınının en acı, en yüz karası bir ahlak yarasının üzerine parma ımızı koymu oluyoruz.

Karaktersizlik ve dalkavukluk!..

Gazetecilik her sabah halktan adeta onar para dilenerek cep doldurmaya yarar bir vasıttan ibaretti... Vicdani kanaat, prensip, ahlak, meslek bunlar mana

sız bo laflardı. Hakikat yalnız kara bir meteliktir. -
te 31 Mart olayında kendini gösteren basın, 31 Mart'
tan hemen sonra hüküm ve nüfuz ayak takımının, asi
neferlerin elindeydi. " kdam" onları alkı lıyor, daha
önce ise Abdülhamid'in düdü ü ötüyordu. Türk bası-
nı onun bendesi idi. 10 Temmuz'dan sonra cemiyet
korkusu kalkınca menfaat ba ka tarafta aranır oldu...

Sonra da, aynı gazetecilerin biraz yüz buldukları
zaman yüksek idare prensibinden, felsefi devlet kural-
larından, ahlak ve karakterden dem vurduklarını gö-
rürsünüz. . Onlardan kahraman beklemek hak de ildir.
Fakat insan olmalarını istemek bir haktır."

HAREKET N NEDENLER

31 Mart Olayı Osmanlı Devletimde daima kendi-
ni hissettiren ve iktidar fırsatı arayan slamcılık akı-
mını soysuzla tıran gericilik hareketidir. Bu hareket-
te hem birtakım tahrikler, tahrikleri yapan ki iler, top-
luluklar vardır. Hem de o günkü artlar hareketin mey-
dana geli inde ba lıca rolü oynadı tır.

Bu bakımdan isyanı tek nedenli ve tertipli olarak
de il, çok yanlı olarak görmek gereklidir.

1 Harekette tahriki yapan ve slamcılık akımına
cihad ilanıyla sokaklara döküp silahlı çatı maya götü-
ren ttihad ı Muhammedicilerdir, Volkancılardır. Fa-
kat Volkancılann arkasında dı ülkelerin gizli te ek-
küllerinin parma ı oldu unda üphe yoktur. Nitekim

bu üphe duru malar sırasında kuvvetlenmi , fakat it-tihatçılar, Mahmut evket Pa a, Düveli Muazzama ile arayı bozmamak için soru turmaya izin vermemi tir.

2 Yine Volkancılann arkasında ve yanında Cemi-yeti lmiye dı ındaki medrese hocalarının bulunuu dikkat çekicidir. Ancak Cemiyeti lmiye de 31 Mart isyanının kar ısına çıkmakla ve Me rutiyeti savun-makla beraber islamcılık akımınının ba arı kazanması-nı ön planda daima tutmu tur. Cemiyeti lmiyemin bu davranı ı isyancılarla beraber olmadıklarını, fakat o günkü iktidardan yana da bulunmadıklarını göster-mektedir.

3 31 Mart isyanının nedeni maksatlı olmayan yo-ruumlarda genellikle özgürlü ün getirdi i anar ik or-tama ba lanır. üphesiz bu, nedenlerin önemlisi ve belki en önemlisidir. Fakat o zamanki deyimle "Hür-riyet" in umulanı vermemesidir ki, halkı ve askeri tah-rike müsait hale getirebilmi tir.

Gerçekten yıllardır ezilmi , sömürülmü olan halk sınırlı siyasi özgürlükte önce bir kurtulu ümidini gör-mü tür. Jön Türklerin, ttihatçılardan yo un propagan-daları ile o hürriyet onun gözünde adeta iyilik getire-cek, refah getirecek bir ey, bir ki i haline gelmi ti. Hü-seyin Cahit Yalçm'm dedi i gibi: Hürriyet Batı'dan ge-len bir hem ire bile sanılmı tı. Fakat kısa süre sonra refah, mutluluk gibi beklenen de i iklik olmadı ı için "Hürriyet" için duyulan bilinçsiz sempati ve sevgi, an-tipiyete hatta dü manlı a dönü mü tür. Onun yerine

eriat, padi ahın mutlakiyeti daha ehveni er görülmü ve zavallı "Hürriyet" kâfirlik sembolü haline getirilmi tir. Hele özgürlük ortamında o zamana kadar varılan ve bellenen kavramlara kar ı giri len hücumlar, Osmanlı insanını bo lu a itmi tir.

4 Bazı yorumculara göre 31 Mart'm nedeni sadece askeridir. Askerler, e itimdeki yenile meye kar ı ayaklanmı lar, ordu tarafından da ezilmilerdir. üphesiz isyanı asker yürütmü tür. Ancak askeri ayaklandıran ne e itim, ne de Alaylı Mektepli hikâyesidir. Gerçekte Halifeyi, Hazreti Padi ahı'yi koruması için eline silah verilmî halk toplulu u olan askerler yeni düzene kar ı eskiyi getirmek için ayaklanmı lardır. Beyinleri asırlardır yıkanmı olan silahlı insanlar, özgürlük düzeninden umduklarını bulamadıkları için çe tili akımlar tarafından kolayca tahrik edilmiler, geleneksel tutuculukları sömürülmü tür.

PRENS SABAHATT N NET CEY BEKL YORDU

5 syandan önce ve isyan sırasında Prens Sabahattin Bey'in durumu hayli ilginçtir. Görünü e göre Prens olayla ili kilidir. Ancak geride durmayı tercih etmekte, birtakım hesaplara giri mektedir.

Sabahattin Bey hakkında vardı ımız bu yargı imdiye kadar yayımlanmamı ilgi çekici bir belgeye dayanmaktadır. Bu belge Sultan Hamid'e tahttan indiri

li ini bildiren Parlamento heyetine ordu adına mihamdarlık etmi Albay Galip Bey'in (merhum General Galip Pasiner) anısıdır. Ye eni ressam Salih Eri mez'in bize verdi i anılarında Galip Bey, Sultan Re at'ın, Sabahattin Bey hakkında söylediklerini açıklamaktadır.

Abdülhamid'den sonra tahta geçen Sultan Re at, bunları 1327 yılında Galip Bey'e Üsküp'te anlatmış tır.

Galip Bey anısının ba ında padi ahın önce kendisine günün olaylarıyla ilgili sorular sordu unu yazdıktan sonra sözü 31 Mart syanı'na getirip, Prens Sabahattin'in bu olaylar içine ne dereceye kadar girmiş oldu unu Galip Bey'den öğrenmek ister. Prens padi ahın ye enidir. Bu bakımdan Galip Bey idareli bir cevap verme i dü ünür. Galip Bey'e göre, Prens, hem Ahrar Fırkası'nın, bir anlamda kurucusu, hem Muhammedi Cemiyeti'nin destekçisidir. Hem de ttihat ve Terakki ile anla mış görünmektedir. Padi ahın sorusunu öyle kar ılar: (Sadele tirilmiş tir.)

"Prens Sabahattin Beyefendi orta noktada duruyordu. Bütün fırkalara hoş görünüyordu. Neticeyi bekliyordu. Netice belli olunca o da bir durum alacaktı." Padi ah ise, bu cevap üzerine u konu mayı yapar:

SULTAN RE AT NE D YOR

"Sabahattin gayet allak ve karı tıricıdır. Bakın, benim ba ıma gelen bir vakayı size anlatayım. Geçen

sene hal olayından 15 gün evvel Prens Sabahattin benim yanıma geldi. Ara sıra gelirdi ve bana günlük olaylardan söz açardı. Bu defa önemli bir meselenin müzakeresi için ve benim dü ünceme müracaat etmek üzere geldi ini söyledi. Yalnız kalmaklı ımız için beylere tenbih ettim. Sabahattin dedi ki:

(ttihat ve Terakki Cemiyeti gayet mahirâne ve esrarengiz birtakım oyunlar oynuyor. Belki bir ihtilâl çıkaracak ve birçok kan dökecekler. Ve bu ihtilâl sonucunda Abdülhamid'i hal ederek, sizin hakkınızda yapacakları muameleyi henüz bilemezsem de, behema hal Yusuf zzettin Efendi'yi tahta geçirecekler. Bunun için arkadaşlarımla inceden inceye müzakere ettim, nihayet sizi tahta çıkarmak için çareler dü ündük. Henüz daha uygun vakit vardır. htilâl 10 15 günden evvel olmaz. htilâlin önlenmesine çare bulmak mümkün de ilse de sizin hayatınızı ve hukukunuzu muhafaza etmek çaresini bulduk. Bu kabil olacaktır. Fakat biraz paraya ihtiyaç vardır. Lüzumlu olan parayı çabuk tedarik edebilirsek, i imizi becerebilece iz. Bunun için müracaat ve müzakereye geldim.)

Ben Sabahattin'in ahlâkını, durumunu bildi imden maksadını tamamıyla açıklamak için kendisine mülayim ve muvafık görünme yolunu tuttum. Ve (Peki, gerçi böyle bir halin vukuuna inanamazsam da, farz edelim dedi iniz do ru çıkacak ve benim hakkımdaki tasavvur ve tertiplerinizi icra için para sarfı gerekecek, u halde ne kadar paraya ihtiyaç olacaktır ve benim param olmadı ını pekala bilirsiniz.) dedim.

Sabahattin Bey: (Sizi temin ederim ki, yakında kanlı olaylara ve ihtilâllere İstanbul ahit olacaktır. Ve tithat ve Terakki Cemiyetimin maksadı benim dediğim gibidir. Buna karşılık hayat ve hukukunuzu korumayı kendim için vazgeçilmez görev bilirim. Size karşı beslediğim sevginin derecesini bilirsiniz. Bu yolda en büyük fedekârlıklara gireceğim. Ancak paraya ihtiyaç vardır, bu gibi önemli meselelerde parasız hiçbir iş görülemez. Bittabi lazım olacak paranın miktarı da pek az olamaz. İhtimalik 100 bin lira ile işe girebiliriz. Ve ümit ederim ki daha çok ziyade paraya lüzum kalmaz) dedi.

Dedim: (O lum ne diyorsun? Ben yüz bin lirayı nereden bulurum. Bilirsiniz ki benim beparam yoktur. Yalnız toplanmış maaşlarımdan 30 bin lira kadar Hazine'den alacağım vardır. Başka bir servetim de yoktur. Fakat ben ilahi kadere razıyım. Böyle büyük külfetlere pek de lüzum görmezsem de sizin farz ettiğiniz tehlikeyi doğru olarak kabul edersek, o tehlikeden kurtulmak da Allah'ın emri icabından bulunduğuna göre, haydi mümkün tedbirlere müracat ve teebbüs edelim. Fakat mümkün olmayan bir şey nasıl yapılır. Eğer benim alacağım olan 30 bin liranın ödemesi kabil ise alalım ve bu işte sarfedelim.)

Sabahattin bütün kuvveyi iknaiyesini sarfederek bin dereden su getirdi. Benden bir dereceye kadar bu

i e yatkınlık gördü, ümitli oldu u için benimle baya-
ı pazanl a giri ti ve nihayet 50 bin liraya indi.

MAKSADINI ANLAMAMI TIM

Ben Sabahattin'in maksadını anlamı tım. Beni i -
fal edecek, para çarpacaktı. Fakat bilmemizlik daha
do ruydu, ben de 50 bin lirayı vermeye razı oldum. Ve
(kabili tahsil ise alaca ım olan 30 bin lira var demek-
tir. Daha 20 bin lirayı nereden bulaca ım) dedim.

Sabahattin: (Efendim 30 bin lira matlubunuzun
imdilik tahsili güçse de sizin için, bahusus iki hafta
sonra padi ah olaca ınıza göre 50 bin liranın tedariki
o kadar mü kül de ildir. Siz müsaade ediniz, yarın 50
bin lira borç alabiliriz) dedi.

Dedim: (Kimseyi tanımam, kimden borç alaca-
ım ve ne vasıta ile?)

Dedi ki: (Efendim benim bildi im bankerlerden
bir ngiliz banker vardır. Ondan istedi imiz kadar pa-
ra alırız. Kendisiyle muamelem vardır. Yalnız borç si-
zin namınıza olaca ı için kendisini bizzat takdim et-
mekli im ve artları burada birlikte kararla tırmamız
lazımdır).

Dedim: (u halde o bankeri getir, görü elim,
mümkün olanı yaparız). Sabahattin yarın sabah ban-
keri getiririm dedi gitti! Evet Sabahattin bana bir oyun
oynamak istiyor. Dur bakalım i i yarın sonuna erdiri-
riz dedim.

BANKER NG L Z DE LD

Ertesi günü ö leden evvel Sabahattin Bey'in bir ecnebi ile geldi ini haber verdiler. Bittabi kabul ettim. Ecnebiyi tetkik ettim bu adamda hiç de ngiliz tavır ve kıyafeti yoktu. Bir ngilizden ziyade bizim yerli Rum ahalimize benziyordu. Benim maksadım i in sonuna ermek idi. Binaenaleyh borçlanma artlarına hiç önem vermeksizin müzakerenin nihayetini bekliyordum. Nihayet yapma ngiliz bankeri ile pek uygun birtakım artlar ile borç aktini kararla tırdık. mza edece im bir mukavele ve bir senetle Sabahattin Bey 50 bin lirayı alacak ve beni ve hukukumu koruyacak, 15 güne kadar patlaması muhakkak olan ihtilalin üzerine benim tahta geçmemi sa layacaktı. Ben Sabahattin Bey'in entrikalarını anlamamızlıktan gelerek vicdanen müteessir ve mustarip bir halde sabır ve sükuneti muhafazaya çalışı yordum. Nihayet i bitti. Sabahattin Bey ile düzme Frenk yahut ngiliz çıktılar. Fakat Sabahattin'i tekrar ça ırdım. Misafirimiz gittikten sonra Sabahattin Bey'e:

Ey o lum, istikraz i i bitti de il mi? imdi beni dinle.. Bu parayı aldım sarfettim. Sonra nasıl ödeyece iz. Sana demi idim ki benim param yoktur. Ve ben de bir insanım, bahusus oldukça ihtiyarım. htimal ki yarın bir emrihak vaki olur, sonra bu parayı nasıl ve kim tasfiye edecek? Sa da kalsam tahsisatım yetmeyecektir.

Dedi ki: (Milletin hazinesi tasfiye eder).

Dedim: (Millet bunu tanımaz. Bu ahsî bir borçtur. Binaenaleyh devlet Hazinesi'nden sarf ve tasfiyesine müsaade edilmez).

Sabahattin Bey mütebessimâne bir tavır ile: (Ya ben ne için bir ecnebi ve bahusus bir İngiliz bankerî intihab ettim, bunlar devletin bo azına basınca paraları çatır çatır alırlar. Hiç bırakırlar mı? Siz bu ciheti dü ünmezsiniz. Merak etmeyiniz orası kolaydır).

te artık bunun üzerine sabrım sükutum tükendi: (Ya dedim, demek ki sen imdiden beni devlet ve millet aleyhine hıyanete sevk ediyorsun öyle mi? Teessüf ederim. Benim sükutum, senin bu meselede oynamak istedi in oyunu anlamak içindi. Yoksa ben Cenabı Hakkın takdirine kani ve razı oldum sana söylemi tim. Allah'ın emri ne ise o olur. Böyle hain te eb-büs ile ikbalperest de ilim, e er benim tahta geçmem mukadder ise, senin teklif etti in gibi gayrime ru vasıtalarına müracaata hiç lüzum yoktu. Buna katiyen muhalifim. Senin muhafaza ve müzaheretine asla ihtiyacım yoktur. Ben an ve saltanat pe inde de ilim. Hiç bir vakit de böyle eylere müracaata tenezzül etmem. Ve ttihat ve Terakki Cemiyeti'nin benim hakkımda beyan etmek istedi i kötü niyet tasavvurlara katiyen ihtimal veremem. Ve hatta bir ihtilal çıkaracağına da inanmam. Her ne olursa olsun, ben u tekliflerini tamamıyla reddediyorum. Bir daha bana bu yolda müracaat ve teklifte bulunmamalısın. Sonra fena halde gücenirim) diyerek kendisini savdım.

te Sabahattin Bey'in hali... Filhakika birkaç gün sonra 31 Mart vakası patladı. İhbar olunan ihtilal ba gösterdi. Bu vaka bir iki gün için beni dü ündürdü. Fakat meselenin rengi anla ıldı. Daha ilk günü ihtilalin ttihat ve Terakki tarafından de il, bilakis Sabahattin'in tarafları tarafından tertiplenip yapıldı ina muttali olmu tum. Demek oluyordu ki, Sabahattin Bey, benden çarpaca ı 50 bin lirayı ihtimal ki, kısmen bu ihtilal için sarfedecekti. Veyahut aksi neticeler çıktı ı takdirde kendisinin istikbalini temin eyleyecek idi.

Filhakika bu olaydan, yani Sabahattin'in müracaat ve tekliflerinden 15 gün sonra tahta çıktım, fakut bu çıkı dedi im gibi normal durumda oldu. Mukadderatı ilahiye!.."

Sultan Re at'ın yukardaki sözlerine bir iki ilave yapalım:

Ahrar Fırkası'nın organı Osmanlı gazetesi ile Sabahattin Bey'in yayımladı ı, açık mektuplarda Prens'in 31 Mart hareketini hiç de takbih etmedi i görülür.

Sabahattin Bey'in mektupları, hatta ulema ile askerlere ba arı dile i ile yüklüdür. Ulemanın "bugün her zamandan çok" gayret göstermesi gerekti ine i aret eder, me rutiyeti uzun yıllar gurbette savunanlar adına kendilerine ükran sunar ve bu arada kendi siyasi görüşlerini telkin etmeye çalı ır.

Mektuplar ve Osmanlı gazeteleri incelendi i zaman görülmektedir ki: Prens Sabahattin, isyanın karşısında de ildi, bu yolla ancak ttihat ve Terakki'den

kurtulunabileceğini ummaktadır. Ayrıca prensin o günlerde Heybeli civarında deniz subaylarıyla temes etmesi ve Abdülhamid'i devirmek için onları kandırmaya çalışması Sultan Re ad'ın söyledikleriyle birleştirilince durum büsbütün sırtıtmaktadır.

Prens olaylar karışındaki bu davranışı Hareket Ordusu İstanbul'a girdikten sonra onun tevkifiyle sonuçlandı. Bu var ki, Mahmut Evket Paşa'nın emriyle salıverildi, hakkındaki soruşturma da kaldırıldı.

Mahmut Evket Paşa, aynı müsamahayı Vahdetin için de gösterecektir. Durumalar sırasında Vahdetin'in İttihatı Muhammediye Cemiyeti'ne girmesi bu cemiyete yardım iddiaları üzerine hemen hiç gidilmedi, isyanı bastıran ordu, sarayı ve hanedanı suçlamaktan açık açık kaçınılmıştır.

Bu da var ki, 1908 devriminden sonra ordunun aydın tabakası olan subaylar da çoğunlukla üst yapıdaki siyasi çalkantılara kendilerini kaptırırlarken alt yapıdaki topluluktan ayrı düşmüşlerdir. Sadece 3'üncü Ordu ile 2'nci Ordu üst alt bağlantısını devam ettirebilmişlerdir. Hareket Ordusu'nun başarısı bu başarıyı kopmamı olmaktadır.

İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN TUTUMU

7 Buraya kadar 31 Mart'ın akla gelen nedenleri üzerinde durmaya çalıştık. Ancak, bu nedenler ya sistemin kendi içindeki çelişmesi, ya İttihat Terakki kar

ısmdaki tutucular, ya askeri ve halkı ıriat için tahrik edenlerle ilgili idi. Oysa isyanın meydana geli inde do laylı olarak ttihat ve Terakki'nin tutumunun etkisi yok de ildir.

Önce unu hemen söylemek gerekir ki, ıslahatçı lar, reformcular, iyi niyetlerine ra men, gerçekte ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Temeldeki ekonomik konulara hemen hemen yabancı idiler ve sanıyorlardı ki, istibdat törpülenir ve frenlenirse her ey halledilmi olacaktır. Onlara göre halkın istedi i, sadece baskının ortadan kalkmasıdır. Daha önce i aret etti imiz gibi önceleri halk da bunun böyle oldu unu sanmı tır, fakat, kısa süre sonra özgürlü ün yukarı kademede atı maldan ba ka bir ey getirmedi i de anla ılmı tır.

Ayrıca, reformcuların bölük börçük Batı'dan esinlendikleri akımlar, onlarda aydın oldukları de i mez fikrini yerle tirmi , bu de i mez fikir ise halkla ba larını koparmı tı. üphesiz halk için, halkın iyili i için dü ünüyor, çalı ıyor, kendi aralarında tartı ıyorlardı. Hatta halk için Me rutiyet'i de ilan ettirmi lerdı. Fakat halkın yukarısında bir ayrı sınıf idiler. te kendisine fazla bir ey getirmeyen aydından zaten kopmu olan halkı gerici, tutucu zümre kolayca kendi tarafına çekebilmi tir. ttihat Terakki ise kopuklu u giderecek hiçbir tedbir dü ünmeden, 31 Mart'tan kısa süre sonra dı olayların da baskısıyla kolay yolu, diktatörlü ü seçmi Abdülhamid'le aynı paralele girivermi tir.

Nitekim ittihatçıların bu tutumuna daha o zaman

te hisi koyan Atatürk, Milli Kurtulu Sava ı'nda, bütün çabasını halkla beraber olmaya, halkla birlikte sava maya harcayacaktır.

31 MART BA ARI KAZANAB L R M YD ?

Bu mesele o dönemin hemen sonrasında politikacıları özellikle ttihat ve Terakki liderlerini hayli me - gul etmi tir. syanın olu unun, daha do rusu ayakla nı m oldukça iyi tertiplendi i üphesizdir. Ne var ki, isyan sonrasında hesaplan çar ıya uymamı tır. syan cıların tahminlerine göre, stanbul'da duruma hâkim olununca padi ah halife dizginleri ele alacak, parlamento içindeki kadro, isteneni verdi mi mesele bitecekti. Strateji klasik Yeniçeri stratejisidir.

Sadece de i iklik ayaklanı ba anısmdan sonrasında halifeye bırakılmasıdır. O her eyi eriat üzere, yoluna koyacaktır.

D Ü N VE B U G Ü N

59 yıl önceki ayaklanma günleriyle bugün arasında elbetteki tam bir ba lantı kurulamaz. Ne mektepli alay lı meselesi, ne askerın subayına kar ı hareket ihtimali, ne padi ah, ne saray yoktur bugün. Ancak, Türkiye'nin bünyesinden gelen birtakım nedenlerle çeli melerin, de i ik görünü lü olmakla beraber, iki dönem arasında paralellik yarattı nı inkar etmeye de imkân yoktur.

1924 1961 anayasalarında getirilen laik anlayışı kökle tirme çabalarımıza rağmen, kıyafet, yazı, takım, apka de i ikliklerine rağmen kar ı kıpırdanılar ı cezalandırmak için kanunlar çıkarmamıza rağmen, asırlar öncesinden gelen bu nedenlerin üstü, sadece bir süre örtülü kalabilmi , Milli Kurtulu Sava ı ku akplarının baskısı kalkınca hepsi kendini göstermeye başlamı tır. Son birkaç yılda ise tarikatlar, eriatçı örgütler adeta geometrik dizi ile ço alıvermi lerdir.

ttihad ı Muhammedi Cemiyeti'nden çok daha etkili olan bu örgütler imdiki halde bir iki siyasi partinin güya baskı grubu gibi çalı ıyorlar. Ne var ki bu geçici bir dönemdir onlar için. Nitekim gazetelerinde, dergilerinde bu dönemin geçece ini, kurtulu gününün gelece ini mütemadiyen tekrarlıyorlar.

Ü M TLENMEK Ç N

Gerçekte ümitlenmek için sebep de vardır. Zira 1908'in Saidi Kürdisi, pe ine pek az insan takabilmi ti. Bugün ise milyonlarca mürit Nurculu u, Süleyman cılı ı birer tarikat haline getirmi lerdir.

Bir zamanlar gâvur ve kâfir diye damgalanan ıslahatçılarının yerine bugün "Allah'sız solcuların" ortadan kaldırılması gerekmektedir. Ayrıca, 1908'lerde saray ile bir küçük azınlık, gerici örgütleri ve gerici basını beslerdi. Bugün saraydan da ıtılan ulufenin yerini özel kasalar almı tır, küçük azınlık artık milyonlar

la oynayan dev kurulu lardır. Üstelik dı ardaki petrol kasalarının bütün dünyaya cömertçe dağıtıldığı bir dönemde ya adını bilmektedir.

Bugünlerin bir özelliğine daha işaret edelim: Meritokratik düzenin islamcı akımların kuvvetli bir ilmiye kadrosu daima etkilemiştir. Bu ilmiye kadrosu gerçekte teokratik düzen taraftarıydı. Fakat aynı zamanda merite verici idi. O kadro sokak hareketlerini genellikle frenlemeye çalışmıyordu. Oysa şimdi islamcılık akımı onun bunun elinde kalmış ve Derviş Vahdeti tipindekiler akımın yönetiminde adeta başrolü almışlardır.

Bu yüzden akım yurtdışındaki islamcı kurtuluşçulardan etkilenmekte, yayın organlarında, özellikle bu etki kendini göstermektedir.

Burada Devri Vahdeti ile bugünküler arasındaki benzerlik gösteren basit fakat ilginç bir teebbüse de işaret edelim:

Volkan gazetesinin verdiği itihadı Muhammedi Cemiyetine ait haberlerden biri " itihadı Muhammedi Cemiyeti Denizcilik Şirketinin" kurulacağıdır. Haberlere göre Müslümanların katılımıyla kurulacak şirket vapur işletecek, bu vapurlardan herbirinin içinde camii şerif bulunacak ve asla içki kullanılmayacaktır. (Volkan 4 Mart 1325)

Şirket teebbüsü haberi ilk bakışta o zamanki islamcılarının 31 Mart'tan önce işin ticaret tarafını da ayarlamaya başladıklarını gösterir. Fakat aslında ilginç olan o dedir. Bugünkü Vahdetî'ler de aynı metodu izliyorlar. Nitekim hergün ortaya çıkartılan projeleri atılmakta,

hatta din karde lerinden bu i letmeler içinde birle meleri istenmektedir. (Mesela geçenlerde yeni bir irket için gönderilecek para miktarı bile tespit edilmi ti).

LA K DEVLETE KAR I

İmdiki slamcılık akımınının ba ka bir özelli i de, laik devlet içinde geli mekte, hızlanmakta olu udur. Osmanlı devleti laik de ildi. Me rutiyet slamcıları bu bakımdan devletin temelini de i tirmek isteme mi lerdir. En fanati inin bile istedi i sadece Meclis'in kalkması, Sultanın tek adam olarak yönetimi ele alma sı idi. Ve bunu Osmanlı devletinin kalkınması için gerekli görüyorlardı. İmdi ise akım laik devlete kar ıdır. Laikli i ortadan kaldırmak için yapılacak ey devleti yıkıp Kuran esaslarına göre yeniden kurmaktır. Nitekim eriatı savunurlarken dü ünceler de açık açık ortaya çıkmaktadır.

NE OLUR ?

Denilebilir ki, Türkiye'deki eriatçılık akımı teh likeli olamaz. Çünkü birlik halinde de illerdir. Siyasi örgütlenmeye gitmek imkânları yoktur, fikir kuvvetleri yoktur. Sadece kendilerine tavizkâr davranan siyasi kadroları desteklemekte veya siyasi parti içinde kendilerine dayanaklar bulmaya çalı maktadırlar. Yıllar öncesi bile devrimci kuvvetler kar ısında yenilgiye u ramı lar dı. Ayaklanmalar daima bu kuvvetler ta

rafından bastırılmı , ezilmi ti. Üstelik bugün radyo, sinema vs. gibi kitle haberleşme araçları toplumu de i - tirmi , uygarlıkla temas artımı , geriye gitmek istemeyen genç ku aklar yeti mi tir. Gerici akımların kuru gürültüden ibaret oldu unu ispat için öne sürülen bu verilerin ço u, iyi niyete dayansa da dayanmasa da üphesiz do rudur. Türkiye'nin 1968 yılında laik Cumhuriyet'ten, dini devlete dönece ini sanmak hatalı bir de erlendirme kabul edilir. u var ki "dini devlet" bir sonuçtur. Mesele ise sonucun alınıp alınmamacasında de il, sonuç alınacasına inanan fanatiklerin aksiyona geçip geçmeyeceklerindedir. Bugün devlette kilit noktalarını tutmak için aksiyondadırlar. Az da olsalar parlamentoya girmi lerdir. Devlet kademelerinde önemli koltuklar kapmı ladır. Ama kaplumba misali gidi bu akımı yürütenlerin ço unu tatmin etmemektedir. Sonuca daha çabuk ula maktan söz etmeye balamı lardır ve görünü odur ki ula abileceklerine de inanmaktadırlar. Baskıları arttıkça bu baskı karşısında direnme zayıfkaldıkça, daha do rusu ortamın uygunlu u kanısı yerle tikçe sonuç alabilmek için te , ebbüse geçmek isteyeceklerdir. Nitekim son zamanlarda Dervi Vahdeti'ninkiler gibi kıyam yazıları, artımı tır. Hatta cihad emirleri verilmeye balamı tır.

Sonuç için kıyama kalkı ırlarsa ne olur? üphesiz devrimci kuvvetler tarafından ezileceklerdir. Hem de bir daha balarını kaldıramayacak ekilde ezileceklerdir. Ancak böyle bir te ebbüsten ve kafaların ezilmesinden sonra siyasi özgürlük düzenine de herhalde

paydos edilecektir. Gericilik akımlarının geli mesin-
deki tehlike buradadır.

Bu yazı dizisini hazırlamak için faydalamlan eserler:

- 1 Yunus Nadi Abalıo lu:
htilal ve nkılabi Osmani
- 2 Celal Bayar: Ben de Yazdım (1 ve 2'nci ciltler)
- 3 Mustafa Bay dar: 31 Mart Vakası
- 4 Faik Re it Unat: Ali Cevat Bey'in Fezlekesi
- 5 Dr. Tank Zafer Tunaya: slamcılık Cereyanı
- 6 Niyazi Berkes: 200 Yıldır Neden Bocalıyoruz
- 7 bnülemin M. Kemal: Osmanlı Devrinde Son
Sadrazamlar
- 8 Server skit: Türkiye'de Matbuat Rejimleri
- 9 Prof. R. Galip Okandan: Amme Hukukumuzun
Ana Hatları
- 10 Mustafa Turan: 31 Mart Faciası
- 11 smail H. Dani ment: 31 Mart Vakası
- 12 Hüseyin Cahit Yalçın: 50 Yıllık Matbuat Ha-
tıraları
- 13 Resneli Niyazi Bey'in Hatıraları
- 14 smet nönü: Hatıralar 2. Bölüm (Ulus Gazetesi)
- 15 Prof. Bedi N. ehsuvaro lu: Sultan Abdülhamid
- 16 Dr. Rıza Nur: Hayat ve Hatıralarım, cilt: 2
- 17 Tahsin Ünal: Türk Siyasi Tarihi
- 18 Gazete ve Mecmualar: Volkan, kdam, Serbes-
ti, Mizan, Tanin, Resimli Kitap, Serveti Fünun, Kalem.